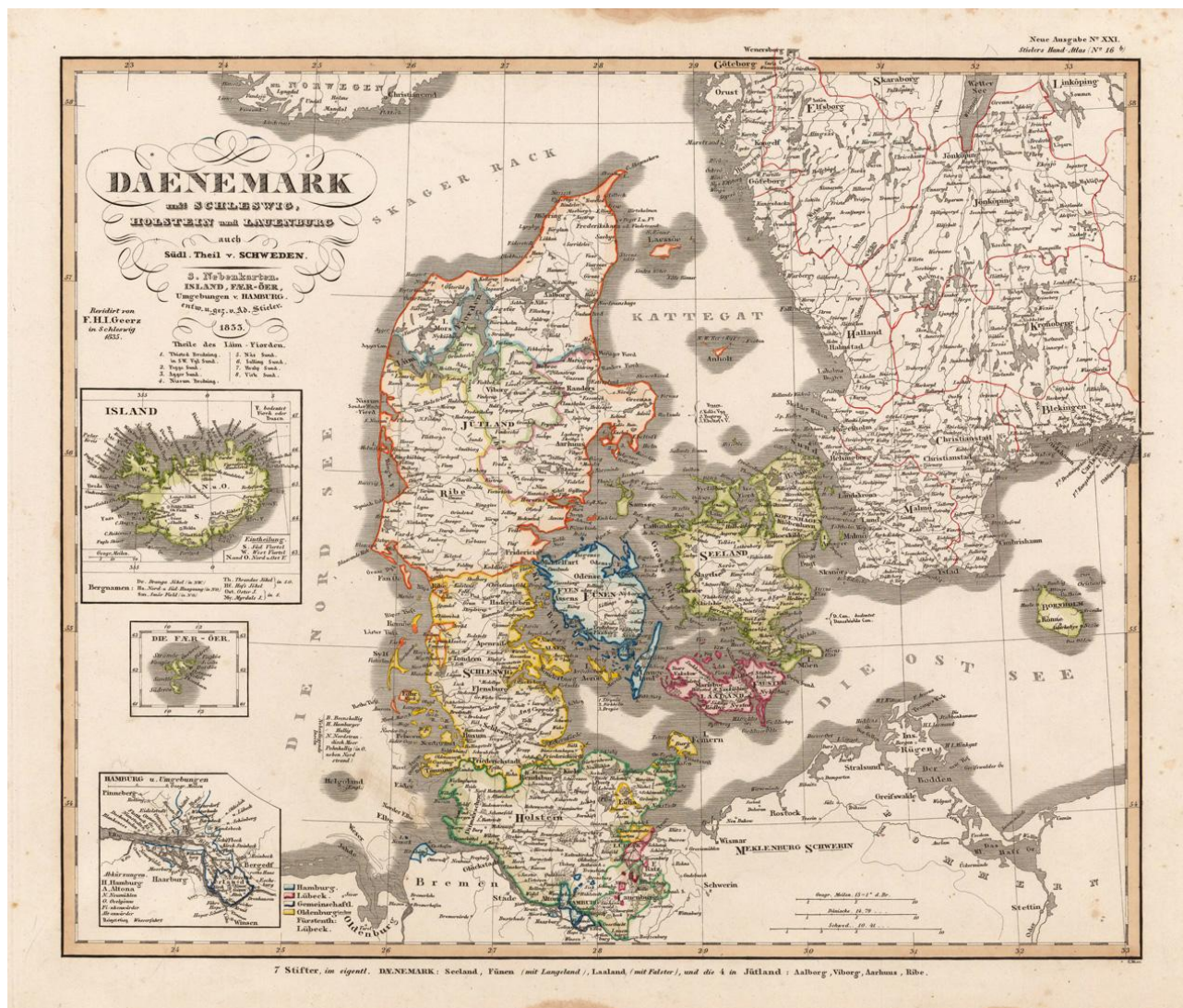

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Google Maps med stedmarkeringer med Gult, til dette afsnit [klik her](#)

Danmark 1833

Amager, en Øe hvorpaa Christianshavn er beliggende, der er 1½ Miil lang ¾ breed, bestaaer af 2 Kirkesogne, ernærer 4000 Mennesker paa en Qvadratmiil, som deels dyrke Have Urter til nogen Fuldkommenhed og megen Afsætning i Staden og Naboegnene, deels afgive sig med Mejerie., Smaakreaturers Tillæg, deels med Lotsvæsen (lods), Skibsfart og Fiskerie. Indbyggerne beholde endnu deres Forfædres Klædedragt og Sæder, som bleve her indkaldede i Landet af Christian den 2den 1516. Her er et Fajance Fabrik paa **Kastrup**, og en skøn Flekke **Dragør** hvor der især boe mange Skippere.

Jordarten er meget frugtbar, sort muldet og kunde give ypperlig Afgrøde. Her er ingen Skov, kun 2 smaae Lunde, som opelskes og skaanes endog for Jagtens Skyld, og giver dette, ellers flade Land, en Prydelse. Ligesom de til Søes kan sees temmelig langt borte og ere et Slags mærke for de Sejlende.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Paa **Saltholm** brydes den Mængde Kalk, som bruges ved de Kjøbenhavnske Kalk Ovne, desuden bruge Amagerne denne Øe til Græsgang for deres Creature, om Vinteren gaaer Søen tildeels over den, og den er derfor ubeqvem til Beboelse.

Theodor Philipsen (1840-1920). "Indskibning af kreaturer fra Saltholm på Brakkebroen"

Store Maglebye har sin egen Birkedommer, som kaldes Schout, en indfødt Amager. De have visse Vedtægter som Love, f. Ex. Børnene arve Forældrenes Jorder, som ikke maae betales med Penge af Medarvingerne, men hver faaer sit Stykke Jord, gives en Datter eller Søn til en anden Bye, saa faaer han ingen Jord, o. s. v.

Situationen her er ikke af Betydenhed, da ingen Forhøjninger gives, hvorfra Udsigt kan have, men man kan see adskillige Skibe passere i Havet, især ved Dragøe, er der en viid Horisont til Hveen og de Skaanske Kyster.

Amager kaldes af nogle Eden og Kjøbenhavns Spisekammer, denne saa herlige Plet i Henseende til Jordart er dog langt fra at fortjene hiin Benævnelse. Thi som et faldt Land er det udsat for alle Vinde, der slet ikke afbrødes ved nogen Plantning af Piil eller andet deslige. De mange paa Agrene værende Steen, Tuer, Huller, Sumper, især paa Overdrevet, der skal være over 6000 Tønd. Land, vide just ikke om megen Agerdyrkningsflid, andre Steder ere udsatte for Strandens Overskyllelse om Vinteren, som kunde lettelig forekommes ved hensigtsmæssige Inddigninger. Utroligt maatte det synes at en saadan Mængde Land, saa

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

ved en saa folkerig Stad, hvor Gjødning i Overflødighed kan have, saaledes henligger til blot usselt Græsning, dersom ikke var Syn for Sagen. Aarsagerne til denne mindre tilbørlige Afbenyttelse af Jordbunden ere alt for mange, til at de her kunne anføres.

Hollænderbyen har engang, da den var i sin største Flor, bestaaet af 120 Gaardbeboere, dette Antal er nu indskrænket til 36, ja strax efter Hollænder Coloniens Ankomst hertil 1518 seer man i Thuras Beskrivelse, at der var 115 Bøndergaarde, 12 Gaardsæder og 18 øde Gaarder. Men ved Dødsfald komme Jorderne til Auction, Fremmede maae ikke købe dem, de faa rige Bønder er det allene, som saaledes ved Kjøb idelig kan formere Arealet af sine Gaards Jorder, og de kam lettelig forenes om at give for dem hvad de vilde, langt fra ikke efter deres sande Værdie, og da disse rige Folk end ikke kan dyrke alle saadanne tilkøbte Jorder tilbørligen, især af Mangel paa Tieneste Folk - saa henhvile de ubrugbare - og gaaer Tingene endnu i et halvt Sekulum i den samme Progression frem, med saadan Jordens Afhændelse fra Gaarden, saa er denne gamle, flotte, Hollandske Colonies Ejendom tilsidst i nogle saare Faa deres Hænder.

En omgang med Melk og Føde der paa Landet er ikke tilbørligen, da skader Helbredet saavel for Indbyggerne selv som for Hovedstadens Indvaanere. De fleste Amagere eje intet Trækar til deres Melk, de faa Træebøtter undtaget, hvori de bringe den til Staden for at sælge.

Saasnart Melken er malket, hensættes den i Messing og Kobber Kieldler for at bære Fløde, naar denne er afskummet, kaages de hver for sig, og hengiemmes i Kobberkiedler. – Og dette skadelige Melk sælges til Staden!! - I deres Kiøkken bruger de aldrig Potter eller Gryder, men sædvanlig kaager de om Søndagen i en Kobberkiedel alt det Kiød og Flesk som hele Ugen skal forbruges, Salt, Suurt, Fersk til hobe og Grød Posen hængende i Midten. Og maaskee denne med Kobber blandede Spise er Med Aarsag til den saare ringe Population her. Derfor ere og saa mange fremmede Tjenestefolk her, omtrent 800 Skaaninger tiene paa Amager, da der fødes alt for faa imod i andre Egne af Sælland.

Det synes at være en paradox Sætning, naar man paataaer at Amagerne ikke forstaae Havevæsenet – men en Gartner betragte kun den hele Omgangs Maade – og man vil ikke finde en Mistbænk, hvorfra der kunne have tidlig Grønt, ikke ordentlige Beede anlagt, hvori Luningen tilbørlig kan iagttages. I Marken udstrøes vel Have Frøet i ganske vel gravede og gjødede Bede, men de blive ved i den samme Fremgangsmaade, som Søn efter Fader nu har seet i 150 Aar, uden at søge noget af det nyere, som Gartnerkonsten har givet Oplysning om, endog til simple Urters bedre Dyrkning, saasom Kaal, Rødder, Løg o. s. v. Man sammenligne andre Folkes Haver især paa Christianshavn, som dog dyrke dem for der for at gøre Udsalg, og da seer man stor Forskiel.

Fra hr. Pastor L. D. Bruun paa Amager har jeg faaet endeel gode Efterretninger saaledes: D. D. 7 Maj 1803.

”Paa Amager har hidtil ingen Udskiftning havt Sted, uden de faa kaldte Ladegaards Jorder, som bestaae af 10 Lodder, hvoraf Hr. Kaarsgaard har de 7, hver omtrent paa 24 Td. Land og et Overdrev omtrent 90 Td. Land, tvende andre Lodder beboes af Amagere, som derpaa have bygget deres Gaarde og 1 Lod deelt imellem 4 andre Beboere. Nogle Bønder have ellers 10 – 11 Td. Hartkorn, andre kuns 4 – 5 Skp., saa man ikke bestemt kan sige, hvor mange Td. Land en Bonde er i Besiddelse af. Castrupgaard har og sine Jorde udskiftede. Nogle andre har i dette Foraar forlangt Udskiftning, som der og er begyndt paa med Opmaaling o. s. v,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Castrupgaard 1830 med Fajanceværket

Nogle Gaarde ere meget vel byggede, Stuehuset Grundmuur – andre ere kuns med klinede Vægge efter enhvers Forsotning, da nogle Bønder ere velhavende, andre og de fleste – fattige. En Bonde paa Amager holder som oftest 30 Kjør, 10 – 11 Heste, nogle derimod kuns 1 Koe, 1 Hest – Thi Jorderne ere solgte fra Gaardene, kjøbte af Huusmænd og andre fra Kjøbenhavn og Dragøe, saa af saaledes ere i fremmede Hænder omtrent 150 Tdr. Hartkorn af Taarnbye Sogn.

Paa Amager er ingen Skov, uden de saa kaldede Remisser til Læe for Vildtet og til Sømærke. Mangel paa Ildebrændsel, endog Tørveskjær er uden Tvivl en af Med Aarsagerne, hvorfor Amagerne ikke kan bestaae. Fiskerie drives ikke uden af nogle faa, der afgive sig med at fange Aal og Rejer, som sælges i Kjøbenhavn. Men mange kunde finde Levebrød her ved denne Næringsvej, da Landet har Stranden rundt omkring. Var det i England, lod man ikke saaledes en Næringsvej være uprøvet, som saa rundelig vilde lønne den, der beskæftigede sig dermed.

Alle Sæde arterne lykkes her got, Og Haveurter veed man at Amagerne dyrke fortrinligen og i Overflødighed for at sælge i Kjøbenhavn. Desuden dyrkes Hvede, og lykkes ret godt paa Casrtupgaard, Ladegaard og hos Hr. Bruun Præst i Taarnby, disse 3 Landmænd have og begyndt med Klever Avling, som har givet ønskelig Afgrøde. Maaskee Rajgræs skulle være mere skikket for dette flade Land og Hr. Bruun har gjort ganske gode Prøver dermed, ligesom han og har faaet endeel Himmelbyg med god Fordeel, da han har Erfaring for, at

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Rugen heel ofte mislykkes. Han har ogsaa indhegnet sin Mark med Steengjerder, Jordvolde og levende Hegn. Han og Ladegaards Ejer ere de eneste, som ganske have indhegnet deres Marker for andres Kreaturer.

Alle Bønder ere Selvejere, gjøre intet Hoveri uden nogle faa Konge Rejser, derimod betale de en Skat under Navn af Rosholder Skatten.

Tienestefolk ere meget vanskelige at faae her, da baade Mandfolk og Fruentimmer tage til Hovedstaden, hvor de leve bedre og lønnes overflødige. Man maae derfor behjælpe sig her med svenske Tienestefolk af begge Kiøn, saasom ogsaa Bornholmere, men Lønningen er 30 Rd, og derover for en Karl og omtrent det halve for en Pige. Daglejere ere undertiden, i sær i Høsten, og vanskelige at opspørge og da faae de 6 – 7 Mark om Ugen foruden kosten.

Jordfrugter i Haverne dyrkes maaskee her til Misbrug, da derved Giødningen savnes tit Korn Afgrøden, flere Folk udfordres til Haverne, og Agrene i Marken forsømmes ikke sjælden. Pil Plantning bruges ikkun af Justitsraad Lange, Hr. Kaarsgaard og Hr. Bruun, Humle, Hør, Hamp dyrker Bonden ikke, og Træefrugt Haver er sjælden at see blandt Almuen. Kartoffler avles i stor Mængde paa Agrene: Hegnet om de faa Haver er meget dyrt, da man ej har anden Tilflugt end Planteværk, thi Diger og Riisgjærder, om de endog kunde Haves, vilde ikke sikre nok for Ufred.

Tillæg af Qvæg, Faar og især Heste er saare lidet paa Amager, dels fordi Foder og Græsning er saa kostbart, at det ikke vel kan betale sig, dels ikke opnaae nogen Størrelse eller Huld, enten det nu er Mangel af gode Raser, eller fordi Græsningen ikke er trivelig nok, kan ikke saa nøje bestemmes. Lammene sælges smaae og ere af ganske almindelige Faar. Gjæs og Høns tillægges vel, men da Konen skal passe Kiøkken Urtehaven o. s. v. saa mangler Heel ofte den tilbørlige Pleje. Af samme Aarsag er og maaskee Huusflid her noget tilbage, thi sjælden gøres andet end simpelt Lærred og Dynevaar, dog har Præsten Hr. Bruuns Kone vundet den første Sølvmedaille for hjemmegjorte Tøjers Forfærdigelse allerede 1796. Paa Dragøe derimod de fleste Koner og Piger, imedens Mændene fare til Søes som Skippere, Lodser, Matroser og Handlende, men ville disse Mandfolk drive Fiskerie paa den Tid de ere hjemme kunde det gavne dem meget. For at befordre Lysten til Huusflid har Præsten formaaet Skoleholderes Kone i Sundbye Vester, at lære Pigebørnene at sye, strikke, spinde o. s. v. i Frietimerne, ligesom denne værdige Mand lærer den voxne Ungdom at skrive og regne.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Christoffer Wilhelm Eckersberg (1783-1853). Lodsbåde i Dragør Havn. 1830

Tienderne ere endnu ikke fastsatte efter den kongelige Indbydelse, men overlades Bonden efter indbyrdes Accorde for visse Tønder Byg, som betales efter Kapitelstaxten. Af Ladegaarden betales Præsten i Magle bye og Præsten i Taarnbye hver 10 Tdr. Rug efter en Kammer Resolution, dog af hvad Aarsag den første skal have denne Refusion som Tiende vides ikke, eftersom Gaarden ligger i Taarnbye Sogn, tæt ved Præstegaardens Jorder. Der er ellers gjort Tilbud nu nyelig at overlade Præstetiende til Bonden selv for 5 Skiepper Byg af Tønne Hartkorn, nogle have samtykke deri, andre ikke, saa Sagen endnu ikke er bragt i fuldkommen Rigtighed.

Af oeconomiske Indretninger kan ikke ventes stort paa Amager, saalænge Fællesskabet er vedvarende, og ter, saa nu ingen Vandsteder (som forhen heel ofte var Tilfældet) kan have Udskiftningen ikke foretages. Overdrevene ligge for det meste udyrkede, endskiønt de udgiøre den halve Deel af landet. Men Øen Saltholm ere Indbyggerne til stor Fordeel i Henseende til Græsning, de som holde Malkekøer der, have en Pige der hele Sommeren for at passe dem, omtrent som de Norske SæterConter, hvilke Pige 2 Gange Ugentlig sender Hosbonderne Smør, Melk, Ost, o. s. v.

Castup Faabriqv er i god Drivt, det der forhenværende Fajance Brænderie er nedlagt, fordi man manglede baade duelige Arbejdere og tillige den Afsætning, som kunde være klækkelig til Omkostningernes Bestridelse, desforuden er her 2 Olie Møller, 2 Liim Fabriquer og i Hør Svingerie.

Præstegaarden udskiftede Jorde i Taarnbye er omtrent 50 Tdr. - og paa Overdrevet i Fællesskabet 30 – 36 Tdr. Hele Lodden er inddeelt i 6 Deelee, giennemskaaret med Grøfter saa nu ingen Vandsteder (som forhen

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

heel ofte var Tilfældet) kan have Sted, endog i de vaadeste Sommere. Marken er indhegnet med Piil paa Grøfterne og anden Selvæxt. Præstegaarden selv er stor og smuk med en skøn Have, hvori er omtrent 100 Frugttræer, og det hele indhegnet med Plankeværk.

Kastrup Værk ca. 1860

Fra Amager reiste jeg igennem Kiøbenhavn over Langebroe til Fods, da min Befordring stod i Slangerup. Paa denne Vej optegnede jeg kun lidet da vi vare flere i Selskab. Kun lagde jeg Mærke til de meget store Tingstene, der ligge ved Siderne, som vore Forfædre og preiste fordum, i de Tider da Kongerne selv reiste omkring for at dømme imellem Indbyggerne. Maaskee har den store Waldemar engang siddet paa disse Domstene, og med sine vældige Mænd raadslaaer om Folkets og Statens vel. Adskillige Gravhøje fra Oldtiden ere endnu tilovers endeel ere udjævnede ved Ploven. Skade er det at ingen af vore Antiquarii ændser disse gamle Levninger fra Forfædrene, men hellere rejse hen for at finde noget af en Pergaments Rulle i Herculaunum!

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Langebrog 1875

Ballerup, en Landsbye, men har ellers endeel Lyststeder for Kiøbenhavns Indvaanere. Stedet er ellers bekendt af Amtets Birketing, som der holdes. Jorden er god og dens Afgrøde skøn, Egnen er ikke ubehagelig, men Levemaaden er dyr formedelst Hovedstadens Nærbeliggenhed og de fleste Fornødenheder skal hentes derfra.

Farum ligeledes en Bondebye, men beboes tilligemed Omegnen af endeel Borgerlige og Adelige, især om Sommeren.

Friderichsdahl var fordum et Lyst Slot bygt af Fridr. 3, i de senere Tider meget forskjønned, og smukt opbyggt, den ligger paa en skraae Hældning, og Haven gaaer ned med mange Buskaser, Træer og Terasser til Aaen, der kommer fra den store Furesø og gaaer til Lyngbye. Her ligger en stor og betydelig Mølle. Endeel Huse og Lyststeder, der alle svare Afgift aarlig til Friderichsdahl. Skoven deromkring er mørk med høje Træer og Aaen slynger sig igiennem samme, derved ere adskillige Bænker, Forhøjninger, Kilder, Spadsereregange o. s. v. Og om Søndagen især seer man mange Mennesker i denne majestætiske Skov, som just ikke er stor, men har meget tanke Træer, hvis Toppe næsten overalt er som en Hvælving, og desuden er Egnen omkring Bagsværdssøen særdeles romantisk indtagende. Større og mindre Træer rundt og tæt omkring af Brædderne paa Søerne, mange Høie, Dale, Brinker o. s. v. Fra hver især forskjellig, dejlige Udflugt til Søerne, Baadene derpaa, Fiske Ruserne deri, Lyststederne paa hiin Side, det græssende Qvæg, endeel Spadserende o. a. desl. Alle disse behagelige Afvexlinger fryder Øjet – og idel Nyt fremvises, naar mann gaaer eller klavrer op paa en anden Brink i Nærheden.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Friderichsdal 1838

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Slangerup en Kiøbstad, ligge 4 Miil fra Hovedstaden, den seer ud som en stor Bondebye, thi de fleste Huse er staatækte, og kun et Pat teglhængte, Gaderne ere meget ujævne, og nogle heel skiæve og smale – den er meget gammel, thi 1102 gav Kong Erik den Kjøbstæds Privilegium. Indbyggernes Antal er omtrent 400, hvoraf mange ere formuende rige, thi Agerbrug og Brændeviinsbrænderie er deres betydeligste Næringsgrene. Byen ligger meget højt og kan sees langt borte, nedenfor løber en liden Aae i adskillige Krumninger. Handelen er ikke stor, thi da det er en Landstad skal Kiøbmændene have alle deres Vahre enten fra Kiøbenhavn eller Friderichsund. Kirken er særdeles stor af masiv gothisk Bygning. Indvendig har den intet Udmærkende, kun endeel Begravelses Monumenter, deriblant et over en Borgmester og hans Kone, hvorpaa er et komisk Vers, indeholdende Borgmesterens ægteskabelige Glæder og Moroe.

I Byen er 16 Gader, omtrent 100 Huse og Gaarde, og 67 Borgere. Præstens Gaard er en af de smukkeste.

Udenfor Byen er den bekjendte Blodhøj, saa kaldet af et Feldslag der blev holdet imellem Sven Grathe og Knud, som maatte flygte til Jylland, og derfor seer man og endeel Gravhøje i Omegnen.

Magistraten her bestyrer ogsaa den lille nærliggende Kiøbstad Friderikssund, hvorfra Kiøbmændene her faae deres Vahre, der komme Søeværts.

Fra Præsten her paa Stedet, S. T. Hr. Provst Raben har jeg faaet nedenstaaende Notice, betræffende Byens betydelige Jorder, som jeg her indrykke Ord til andet, da de give fuldkommen Oplysning baade om et og andet Slangerup vedkommende:

Dateret den 19de October 1801.

"Efter den Beretning, som findes anført i Skatte Listerne, henhører Slangerup Bye: Jord som pløies, 719 Tdr. Eng 324 ½ Læs.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Da denne Berregning grunder sig paa Stæderne, i hvilke ofte 6 a 7 Skp, passere for en Tønde, og altsaa er meget usikker, har Borgeskabet i dette Efteraar foranstaltet en nye opmaaling, men Kartet er ej endnu afleveret.

Dernæst ligger til Byen et Overdrev, hvorpaa cirka 200 Høveder kan græsses. Om dette Overdrevs Udsiftning er i aar gjort Ansøgning, som ej endnu er bevilget.

Af Byens Jorder og Eng have de tilstødende Bønder for flere Aar siden købt adskillige Stykker, og svare deraf, lige med Borgerne, Skat og Tiende.

Paa fornævnte Jorder saaes i Almindelighed ikkun: Rug, Byg, Havre, Erter, Vikker og Hør, En Enkelte staaer imellem noget Hvede, 2 a 4 Skpr. Som ikke kan komme i Betragtning. For nogle Aar kunde her findes 6 a 8 Tdr. Hvedes Udsæd, men nu tager det af, maaskee fordi det fattes paa hvilet Jord. Boghvede faaes heller ikke af samme Aarsag. Klever finder ikke Sted, undtagen i Tofterne, da Jorden ligger Fællig, og Tofter ejes ikkun af 6 a 8 Borgere. Der sees 2 til 4 Tønder Land nu og da besaaede med Klever, den hugges grøn og tjener til Hestefoder, da Overdrevet er magert. Hamp saaes og, men blot en anden Skp. Imellem. Kartoffler lægges ikke i Marken med i haverne, efter dissers Størrelse, fra 2 til 8 Skp., de findes der alle vegne.

Borgernes Næringsveje ere, naar Kiøbmænd og Professionister undtages, især Brændeviinspanden, der drives af Enhver som kan. De fattige, som ej have Profession, søge Dagleje. Her findes 2 Snedkere, 2 Smede, 2 Vognmænd, 2 Skrædder, 3 Vævere, 3 Pottemagere, 6 Skoemagere, 1 Slagter, 3 Bager, i Hjulmand, 1 Muurmester, 1 Handskemager, 1 Hattemager, 1 Brøndsætter og 1 Garver, hvis Profession hviler. Desuden drives handlen af 2 Kiøbmænd, hvilke tilligmed 3 a 4re Borgere egentlig kan sides at holde Brændeviinspanden i vedvarende Gang.

Fiskerie haves ikke her, en enkelt har vel nogle Fisk i et Dam, men blot til eget brug. Derimod have de omkringliggende Bønder visse Damme i Forpagtning, naar de drage, føres Fiskene strax til Kiøbenhavn, og til Nød sælge de nogle pund paa Stedet for denne Priis: Abborer og Gjeder 10 a 12 pz, Karuser og Karper 18 a 18 pz. Dog, savnes Fisk, saa haves desbedre Tørveskjær. Paa Overdrevet kan hver Borger skjære 1 a 2 Dage, imod at betale 2 Mk. For Spaden til Kæmnerkassen. Tørven er god og findes paa mange Stæder. Desuden have de Formuende selv Tørvejord, dog koster Læsset her om Vinteren 4 a 5 Mk.

Skov haves ikke, hvo som behøver Brænde, maae søge det ved de Auctioner, som holdes i de kongelige Skove, eller siden kiøbe paa anden Haand, og hente det omtrent en Miil; Favnen koster da 4 Rd.

Ved sidste Optælling var Folketallet omtrent 350, Borgernes Antal er 49, hvoriblandt over en halv Snees Daglejere. Foruden disse 49 findes her boesatte: Byefogden, Consumtions Inspekturen, Consumtions Cassereren, Postmester, Svensk Postfører, Degnen som er Skoleholder og 2 Præster. Huse og Gaardenes Antal udgjør i alt 35, hvoriblant 30 ikkun kan regnes for smaae Boliger og 8 Gaarde.

Staldfoering gives ikke, Brændeviinsbrænderne holde ved Køer paa Stald om Sommeren, men for det meste paa Drank.

Af Naboe Egnen bringes her til Byen nogle hundrede Tønder Rug og Byg, men de holde ei paa Torvet, enhver Bonde kiører directe til det Sted, hvor han plejer at handle. Brændeviinsbrænderen kjøbe Sæden, den ene heller end den anden. Bønderne give gjerne Credit til Næste Junii, og handle saaledes fra Aar til

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Aar. Tørv tilføres og, men sælges ligesom Sæden, for det meste paa et vist Sted, det andet som bringes til Byen er ubetydeligt, Alting gaaer til Kiøbenhavn.

For 50 Aar, som jeg erfarer, skal her have været et Teglværk, hvoraf nu ej er det ringeste Spor tilbage. Fra Friderichsborg og Frederiksværk, eller fra Friderichssund og Jægerspris maae hver Steen hentes, med Transporten koster 100 Steen over 10 Rdl. Denne Mangel paa Steen kunde afhjelpes. Vi have Leer, vi have Tørv, vi have Folk, men ingen vil entrere, og nu det værste, de fleste Steen som hentes ere ofte af den Beskaffenhed, at man efter nogle Aars Forløb maae hente nye.

Da Byens Jorder ligger i Fællig, haves ingen Steengjerder i Marken, ikkun nogle Tofter, som støde til Byen, ere med Steen indhegnede. Gjerdselehugst haves og behøves ikke, da Riisgjærder ikke tilstædes i Byen. Bønderne, hvis Jorder ere udskiftede, have opført Jorddelinger, ved hvilke de fra Byens Marker separeres, men de bære alle denne Overskrift: fuimus Troes.

Enhver driver Jorden paa sin Viis, og alle paastaae, at de drive den ret. Spørger jeg, hvor mange Halm de tage, saa er Svaret: saa mange Jorden kan bære: dette finder jeg og at være faa, thi mange, som ikkun have liden Jord, drive den fra Aar til Aar, i det mindste naar de kan giøde den hvert 7 eller 8 Aar, de tage akt saa efter Giødningen sikkert 7 Halm, men de sidste Aars Høst er da rigtig nok ogsaa meest Halm. Skjønt der virkelig findes den Jord, som har baaret upaaklagelig i 20 År uden ophør ved at faae Giødning hver 6te Aar, de, som have saa rundelig Jord, at Hvile kan tilstræbes, rage stedse 6 Halm, og derpaa hviler den 1 a 2 Aar, men faaer rigelige god Gjødning før den bruges. Som Jorden behandles, saa mange Fold giver den. Nogle have stedse af Rug 8 og af Byg 10 Fold. Men Andre, hvis Jord idelig drives, ikkun det Halve, noget, sige de, er bedre end intet, disse Sidste gaae saaledes frem, naar Jorder er udpiint med Havre, gjødes paa Stubben saavidt muelig, og rispes strax ned, nu ligger Jorden til Foraaret, og besaaes efter vedbørlig Pløjning med Byg, næste Aar følger Rug, disse 2 Aar haves i Almindelighed 6 til 8 Fold, siden følger atter Byg, som gjerne giver 6 Fold, men nu kommer Havresæden, hvormed continueres saalænge det er mueligt. Heraf sees at Jorddyrkningen her, saavel som flere Steder, trænges til Forbedring; jeg, som ikkun ejer 6 a 8 Tdr. Land, hvilke Tid efter andet ere kjøbte, har for lidet Jord til at kunne giøre nogen Inddeeling og drive Jorden planmæssig, men ved Hvile og Gjødning have 4 Tdr. som vare bessaaede med Byg, i dette Aar givet 96 Traver, hvoraf forventes 60 Tdr. eller 15 Fold. En Td. koster fra 70 til 80 Rd, ja stundom 100 Rd., og hvo som lejer, giver 4 Rd. Af Tønden aarlig."

Wærebroe Mølle, et lidet Gjestgiversted, som har 2 Veirmøller staaende ovenpaa Banken. Den er beliggende ved en Aae, hvor Situationen lader formode at der forhen har været Anlæg af en Vandmølle, herved er en Høj eller langagtig Banke, besadt med 28 store Steen i en oval Orden. Dog nogle ere nedtrillede, det er vanskeligt at stige op fra Aaesiden formedelst Bankens Steilhed, da jeg endelig kom ovenpaa følte jeg en Højagtelse for Stedet, da her en af de gamle danske berømte og elskværdige Konger ligger begravet, efter det bekjendte Vers hos Saxo,

Frothonem Dani, qvem longum vivere vellent & c. & c

Som er oversat for meer end 200 Aar siden saaledes:

De Danske førde 3 Aar om Land

Kong Frode hiin Fredegode,

Saa gjerne havde seet baade Qvinde og Mand,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Han længer for Riget matte raade;
Her ligger begravet den Kjæmpe saa stærk,
Ved Wærebroe sees disse Steen,
Under aaben Himmel paa villdene Mark
Der hviler den Herre hans Bene.

Neden om Banken leder Landevejen i en Sneglegang, og Aaen snoer sig i mange Grene igiennem de skønne Egne. Jordarten deromkring er just ikke med den bedste som Afgrøden viiste, men mange heel behagelige Afvexlinger for Synet gives til de fjenere Egne, naar man kommer ovenfor Møllerne.

Schenkelsøe (Jørlunde), en Bondebye ved 2 Søer, meget smukt situeret. Min Kudsk fortalte mig at han nogle Gange har været der, thi en klog gammel Kone søges meget af Almuen i alle vanskelige Tilfælde, da hun veed Raad for 15 Sygdomme o. s. v. Ja! Her kunde jeg fortælle meget efter Foregivende, men det meste er overtroe.

(En saadan klog Kone i Haderslev Amt er dømt till Tugthuset for hendes Koglerier, med at opremse Bønner, male Tegn paa de Syges Dørre, nedgrave Staal o. s. v.)

Eggen er nu Skovløs, her er skøn Udsigt over **Issefjorden**. Jordens Afgrøde var meget god, og Agerdyrkningsflid sporedes i flere Henseender. De udflyttede Gaarde og Huse vare velbyggede, Stenene rensede af Agrene og Engene forsynede med Afløbsgrøfter.

De Byer, som jeg deels passerede igiennem, deels forbi vare: **Jyllinge, Gundsøemagle og Himmeløw**, hvilken sidste er et Annex til Jomfrue Klosteret i Roeskilde. Her fra disse Egne ved Issefjorden har i ældgamle Dage Seiadsen været op til Lejre, som nu er udtørret til Enge og en liden Aae.

Bjerget, saaledes kaldes de 2 smaae Sogne, St Jørgens og St. Ips i daglig Tale, der ligger ved Issefjorden, neden under Roeskilde, og bestaae meest af Møller, Fiskere, nogle Avlsbrugere og Huusmænd. Vejen herfra gaaer bestandig stejl op ad til Roeskilde, hvis Indbyggere giøre Promenader herved og forsamle sig i Haven ved Gjestgiverstedet kaldet Børsen, hvorfra er en herlig Udsigt. Præstens lille Vaaning ligger ret nydelig med Haven, der har endeel Terasser, mangfoldige Kilder ere her alle vegne, saa Vejen næsten altid er en flad Bæk. Jeg har her havt mange glade Dage, da jeg opholdt mig i Roeskilde og jeg gjorde iblant andet en liden Topografie over Bjerget i Vers, men som Ungdoms Arbejde er det ikke noget at fremlægge nu for Publikum.

Roeskilde Domkirke har meget Seeværdig som jeg yttrede i dette Skrivts første Bind, ja enhver Rejsende bør see den. Herfra til Kjøge er 3 Miil, Vejen gaaer forbi Borgernes Lodder i Roeskilde, som have den ønskeligste Afgrøde, ere godt indhegnede tildeels med Steengjerder og i det Heele er anvendt al muelig Agerdyrknings Flid.

Snoldeløv, ligger højt, hvis Kirke kan sees langt borte. Jeg besøgte Præsten der, Hr. Provst Rachlou, baade for at tale med ham som Læge, da han er lykkelig i sine Curer, som også for at see hans herlige Maleriesamling. – Mangfoldige Stykker ere skønne, og deres sande Værd overgaaer min Bedømmelse, da jeg mangler Kundskab i dette Fag, men iblant alle, er der især en gammel Kone – et Morgenstykke da en Bondefamilie staaer op og enhver begynder sine Forretninger – og et Stykke, hvor 3 Fruentimmer vise forskellige Lidenskaber, som alle, efter min Følelse, udtrykker Naturen i en meget høj Grad. – Hr. Provsten

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

fortalte mig meget om Stykkerne selv og deres forfattere, han fortalte mig den Skiebne, som saa uventet førte denne samling i hans Eje – hvorefter udførligere neden for, men nu først noget om den smukke Ejendoms Gaard, som Hr. Provsten beboer, den bestaaer af 15½ Td. Hartkorn, har fine Jorder omkring sig og en fortræffelig Udsigt fra Stuehusets øverste Stokværk, ud over Kiøgebugt til Kiøbenhavn, Roeskilde og andre Naboe Egne. Af denne Ejendoms Gaard svares i Præstetiende 14 Mk. Pr. Td. Efter Kongel. Confirmation. Provsten sagde mig, at Indbyggerne vare blant de skikkeligste han har kiendt i hele Riget. Folkeløn og Daglejere vare temmelig dyre, - at Klever og Kartoffelavl kunde ikke der i Sognet drives tilbørligen i Mangel af Hegn, eftersom den ene Naboe ikke vil frede imod den anden, da Sognet mangler Underskov, og har ingen Overflod og kun tarvelig Tørveskiær til nogle enkelte Byer, og Udsiftningen her begyndt 1777 og fuldendt 1800, at Jordarterne er sandmuldet, at en Bonde har 9 – 13 Tdr. Land til en Td. Hartkorn, holder flere Heste og færre Køer end han burde, og at Gaardene i Almindelighed ikke ere smukt byggede. Ja jeg maae sige at Præstegaarden selv har just ikke det bedste Udseenden, men Provsten boer ikke der.

Hr. Provst Rachlous Maleri Samling i Snoldeløv er ikke alene mærkværdig som en af de kostbareste Privatsamlinger i Europa, men Maaden hvorpaa den er bleven til en National Skat, maae og glæde enhver sand Fædrelands Ven. Man kan frit paastaae, at kun faa Mænd i Danmark med saa urokkelig Standhaftighed, og uden at lade sig kyse af betydelige Hindringer, have søgt at berige Landet med en sådan Skat, hvis Værdie er saa meget større, siden de vigtigste af Christiansborgs Malerier ere blevne et Offer for Luen. Er det en Sandhed, at Malerkonsten og dens Søstre bidrage til Sædernes Forædling, saa er det en afgjort Sandhed, at Fædrenelandet maae ansee det for en sand Lykke, at være bleven beriget med Konstsager, som kun ved Vidunder kunde komme over Elbens Bredde til Dannemark.

I Aaret 1780 døde i Dresden Geheimraad Hagedorn, en Broder af den berømte Digter af samme Navn, og en Paarørende af vor Provst Rachlou. Paa sin Reise i Italien, Frankrig og Tyskland havde Provsten ogsaa studeret i Dresden, og kiendte naturligviis, som Elsker af Konsten, denne Samling temmelig nøje. Først Aaret 1781 erfarede Provsten Hagedorns Død. Til sin største Forundering erfarede han tillige, at Geheimtraaden skulde, efter et foregivet Testamente, have skienket Universitetet i Wittenberg sin kostbare Malerie Samling, og at den i Tilfælde, at det ikke modtog den, skulde tilhøre Universitetet i Leipzig. Provsten vilde selv forvise sig om Rigtigheden deraf, som en Ting, der forekom han underlig. Han kunde umulig troe, at Geheimtraaden havde forbigaaet ham, og han protesterede derfor, ved sit Ophold i Dresden, mod det Testamentets Gyldighed og Authenticitet, som man havde fremlagt for ham. Efterat han i Forveien havde affundet sig med sine Medarveinger, anlagde han en formelig Proces, for at tilhjemle sig den Arv, der med Rette tilkom ham. Nu opfordrede man ham til at bevise sin Arverettighed. Denne Sag var forbunden med Vanskeligheder, der maaskee vilde afskrække manges anden. Men overbevist om sin retfærdige Sag, og gienemtrængt af de mest patriotiske Følelser for at berige Konsten i sit Fædreneland med en saa sielden Samling, sparede den værdige Mand hverken Møje eller Bekostning, for at tilvejebringe alle de Beviser, der kunde give Oplysning i hans Sag. Vel var Familiens Stammetavle brændt, men han reiste omkring i Holsteen, Skaane ec., hvor han i Familiebegravelserne tog Afskrifter af Inscriptionerne, og giennemsøgte tillige med største Anstrængelse mange gamle Documenter i Archiverne i Hovedstaden. Efterat han havde faaet alle de fornødne Beviser samlede, ansøgte han om, at forrige Notarius Publicus, Hr. Justitsraad Schmidt, maatte under Titel af General Notarius Publicus i de danske Stater, blive bemyndiget til at attestere disse Bevisers Retsgyldighed i Henseende til Arv efter vore Love. Dette blev ham bevilget. Forsynes med disse Documenter reiste han ny til Dresden. Mange Jurister mistrøstede ham, paa Grund af, at Lovene i de

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Catholske Lande favorisere saa meget alt, hvad der testamenteres som et pius ufus. Men han lod ikke Modet synket, især da han selv havde studeret de tyske Love. Men sparede ingen Umage, for at gjøre Sagen saa indviklet og vidtløftig som mueligt. Den eneste som gav Provsten gode Forhaabninger, var Hertugen. Sagen stod nu for Retten fra 1781 til 1795, hvilke Bekostninger dette medførte, vil enhver, der veed, med hvad for Vidtløftigheder den tydske Rettergangsmaade er forbunden, letterlig kunne forestille sig. Der blev indhentet Erklæring fra de fleste Universiteter, som alle vare til Fordeel for Provsten. Selv Universitetet i Lepzig, der efter det foregivne Testamente var bestemt som Arving næst efter det Wittenbergske, var saa retskaffent at tilkiende ham denne Arv. Efter at Sagen var bleven behandlet ved tre Instancer, blev Hr. Provst Rachlou omsider erklæret for den retmæssige Arving til Geheimraad Hagedorns efterladte Malerisamling.

Læs bogen om branden i snoldelev [klik her](#)

Men nu gjorde det Wittenbergske Universitet den Paastand, at Samlingen skulde i Følge de Tyske Love, endnu forblive i Dresden i tyve Aar. Dette vilde medtaget en aarlig Bekostning af omtrent 120 Rd. Provsten, som ikke kunde være tient hermed, søgte nu at affinde sig med Universitetet, og da han godtgjorde, at de Procces og andre Omkostninger, han havde havt, beløb sig til 3500 Rd., gav det slip paa sin Paastand. Ikke at tale om den Tid, og Umage, der udfordredes til at tilvejebringe de fornødne beviser, og til at føre en saa vidtløftig og langvarig Procces, en Bekostning af over 12000 Rd. før end han fik Samlingen ordnet i sit Huus. Sandelig, der gives kun faa Exempler i Fædrenelandets Historie, der vidne om en saa urokkelig Standhaftighed i at forfægte en retfærdig Sag, og faa megen Følelse for en af de ældste Konster. Provsten skal allerede i Forvejen have havt en liden, men nydelig Samling af gode Malerier, som han i sine Universitetsaar havde købt udenlands. Da disse nu ere blevne forøgede med de Hagedornske, saa er der i Provstens Gaard eller Værelser henved 500 af de berømteste Konstneres Mesterværker. Man finder her Stykker, som man efter Kjenderes Mening forgjæves søger i Paris eller London. Den Konstelsker, der efter at have seet de Kongelige Malerie Samlinger i og om Hovedstaden, ønsker fremdeles at glæde sin Konstsands, behøve ikke at rejse til store pragtfulde Kiøbstæder, men til een af Siællands Landsbyer. Der vil han finde de fortæffeligster Malerier og den værdige og smagfulde Mand, som her er omtalt. Det maae fornøie enhver Ynder af Kosten at vide, at det er Eirens faste Forsæt, at Samlingen ingenlunde skal adsplittes, men at den samlet skal vedblive, at være en Prydelse for Fædrenelandet. Man anslaa den for 40,000 Tdlr. Værdie. Det fortiener ogsaa her at anmærkes, at de Hagedornske Malerier vare alle uden Rammer, og at Provsten har bekostet samme dertil.

Det vil i Øvrigt være at ønske, at Hr. Provsten vil udgive den hele Sags mærkværdige Forhandling og Historie, hvilken han skal have færdig i Manuskript, da den ikke kan andet end interessere ethvert Menneske af Smag og Følelse, som vil glæde sig derover i de tilkommende Tider.

I Den Store Danske Står der:

*I præstegården drev han kvaksalveri i stor stil; langvejs fra rejste syge mennesker til "den kloge Provst" i Snoldelev; velhavende patienter lod sig indlægge i præstegården som på et hospital, og overhofmarskal A. W Hauch skaffede ham et licentiam fra det medicinske fakultet. Virksomheden var dog utvivlsomt en grov udnyttelse af syge menneskers lettroenhed. – Da R. erfarede at direktøren for Dresdens kunstakademi, gehejmeråd Chr. L. v. Hagedorn, ved sin død 1780 havde testamenteret Wittenbergs universitet en værdifuld samling af malerier og bøger, **rejste han med fuldmagt fra de danske arvinger til Tyskland, fik***

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

testamentet omstødt og arven udleveret, men skjulte svigagtigt sagens heldige forløb og beholdt alle herlighederne selv. Først da blade og rejseskildringer begyndte at omtale den prægtige Hagedornske samling af ca. 500 malerier (bl.a. nævntes et Christophorus-billede af Rembrandt), stik og tegninger, som fandtes på Nygård, "en af de kostbareste Privatsamlinger i Europa", kom bedrageriet for lyset. R. slap dog for straf mod at udrede en betydelig erstatning senest 1808. Han lod nu (1805) samlingen forsikre for 12 000 rdl. i Den gejstlige Brandforsikringsanstalt, hvilket vakte megen modstand blandt de sjællandske præster, og værre blev det da Nygård med bibliotek og malerier n.å. gik op i luer. R. fik erstatningen udbetalt, men brandkassen ruineredes. Årsagen til ildsvåden fik aldrig nogen tilfredsstillende svar.

Ullemosen, en stor Strækning af omtrent 500 Tdr. Land, hvorigjennem Vejen løber til Kiøge - men det er heel farligt at kjøre der formedelst de mange Huller og Sumper - saa kun Egnens Beboere veed at træffe de gamle faste Hiulspor - andre Reisende derimod komme heel ofte til Skade, da man maa kjøre næsten paa Slump igjennem Sumperne og ofte kan træffe paa Huller, der ere vanskelige at komme op af igjen. Man har Benzonstye, en lille gammel Herregaard, paa højre Haand, som dog har endeel frugtbringende Marker, men kun tarvelige Bygninger.

Kirkeskiendswed, (Kirke Skensved) en stor Bondebye, men gode Gaarde og Marker, der love ønskelig Afgrøde - Her er Mangel paa Giødsel, hvorfor Haverne ere indhegnede med Vragbrædder eller Lægter. Her en Kroe, Beværtningen er simpel, reenlig og god af en Bondemand, som har Privilegium derpaa.

Høyelse Bye (Højelse) fortienner dette Navn, thi den ligger meget højt, og kan sees langt borte. Nu øjner man igjen nogle Skove og Træer paa hiin Side af den store Aae, da hele Egnen fra Slangerup og hertil har været skovløst i flere Aar, og der plantes intet igjen. Høyelse Præstegaard er meget forbedret af nu værende Præst, den som Digrer saa bekiendte Hr. Kruuse. Endeel skønne Indretninger ere giorte, baade i Gaarden og Marken, der vidner om Eftertanke og Overlæg. Avlingen til Præstegaarden er 50 Tdr. Land, af den stærkeste Leerjord, som fordre Arbejde med Anstrængelse og i Tide - forsømmes nogen af Delene, giver den sin Dyrkelse intet, men iagttages de og Vejrliget nogenledes staar med, lønner den Arbejdet med Velsignelse. Præsten sagde mig, at han efter Høeghs Anviisning havde prøvet at dyrke Hvede uden Brak, men efter nøjagtig Forsøg dog ikke fandt sin Regning derved, men han tilstod selv, at paa andre Sorter Jorder kunde denne Maade være ganske brugbar, men her - med en Dags Regn om Efterhøsten, bliver Jorden i mange Dage derefter ganske uskikket til Pløjning og Besaaening. Her er Præstens Dyrknings Maade saaledes: Byg, Hvede, Byg med Klever, efter 2 Aar Erter og Vikker. Rug paa enkelte Steder ellers Byg, Vikker, Havre. Hele Marken er deelt i 10 Lodder, hvis Afgrøde græsser og føder 16 Qvægshøveder, 10 Faar og 6 Heste. Naar tørre og kolde Foraar indtræffer mislykkes Kleveren, men i modsatte Tilfælde giver den rigtig Foering, saa man i Præstegaarden kan græsse og føde flere Høveder, thi Tienden har Sognefolkene selv for en aarlig Afgift. Gaardens Hartkorn er 8 Tønder 5 Skiepper, den har ingen Skov - Tørv eller Overdrev.

Høyelse Sogn har 507 Tdr. 6 Skpr. Tiendeydende Hartkorn, nogle Gaarde ere udflyttede men alle udskiftede, de henhøre under forskellige Lodsejere: Wallsøe, Universitetet, Giestegaard, Duebrødre Kloster, Magistraten Kjøgegaard o. s. v. De udflyttede Bøndergaarde ere vel byggede og Stuehuset især sat i Fod af Egetømmer, Indbyggerne drive deres Jorder med Brak og Klever - og Udskiftningen har viist ogsaa her sin store Nytte.

Igjennem en velbygget Bondebye, som har kiønne Kornmarker - seer man noget borte den nye brede Landevej fra Kjøge til Kjøbenhavn, som før var saa berygtet for dens mange slemme huller, og atter der

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

evige 3 Miile lang levende Sand, der kunde presse Sveden ud paa Hestene endog i Fodgang for en tom Vogn. Paa disse 4 Miil anvendte man forhen gjerne 8 - 9 timer, og nu paa den skjønnne velanlagte Vej, der dog er næsten en Miil længere, kan man ved skikkelig Kjørsel fuldbringe Touren i 4½ Time. Korporal Kroen paa denne nye Vej er stor og vel indrettet, men ligger i en Dal ved en Aae, her er en prægtig Steenbroe over Vandet, og en Vejrmølle paa Banken.

Gammel Kjøgegaard, en Herregaard, har en god Bygning og ganske smuk Have, Beliggenheden er noget lav, men Afgrøden paa Marken kan nok regnes iblandt de allerbedste i Sælland, Mejeriet og Qvæget er ogsaa i en herlig Stand, men dens Nærliggenhed ved Kjøge og Hovedstaden gjør Afsætningen af Produkterne dobbelt fordeeltig for andre Gaarde.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Gammel Køgegårds klassicistiske hovedbygning er opført 1791 og de to sidefløje er fra 1856. Længen i bindingsværk (tv.) er rester fra en tidligere hovedbygning, opført i 1603.

Kjøge er en ikke liden Kjøbstad ved en stor Aae, der løber ud i Bugten af Østersøen. hvorfor Handelen ogsaa er betydelig, især med Kornvahre til, og Tømmer fra, derfor betales Sæden ogsaa her højere, og Kjøbmandsvahre ere igjen lettere end i de fleste andre Kjøbsteder her i Omegnen.

(Siden dette blev skrevet er der nu bygget en meget stor Steenbroe over Aaen, hvorfra den nye brede Landevej anlægges der skal gaae til Wordingborg. Et nyt ziirligt Raadhus er ogsaa opført, den gamle truende Kag paa Torvet er nedrevet, og Pladsen er udjævnet. En meget lang kostbar Skibsbroe bygges nu ud i Kjøge Bugt, paa det at store Skibe kan ligge til, saa man ikke som forhen behøver at losse og lade med pramme, og mange forbedringer foretages til Handelens og Borgernes Gavn i det hele)

Her ere mange gamle Høje antiqve Bygninger i gothisk Smag, og dog ret kjønne, med al deres Bildhuggerier paa Bjelkehovederne og Vinduesprosserne efter Forfædrenes Bygningsmaade, men nogle ere uanselige og røde liden Cultur i deres Bygningsmaneer, atter ere andre nye og smukke, ja pyntede, tildeels Grundmuur.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Køge Havn slut 1800

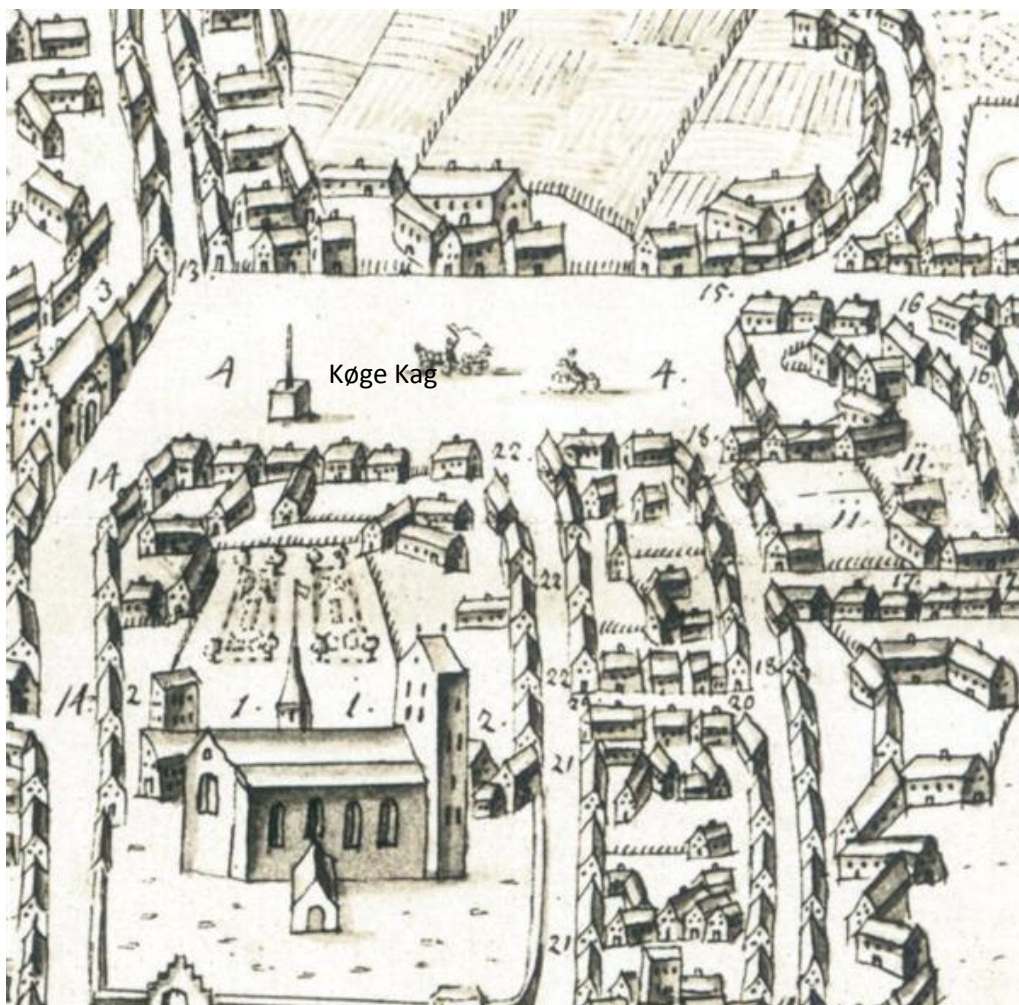
Gaden er bred og vel brolagt, især den store, Torvet har Anseelse formedelst dets Regelmæssighed, derpaa er et Vagthuus for Bosniakkerne. Raadstuen er gammel og skrøbelig, og det stygge grundmurede Skafot eller Kag lige over for med dets høje Steenfigur, hvortil Beliqventerne bindes og piskes, er just ikke passende for vore tider.

På Torvet er et stort Gjestgiversted, hvor Posten og hans Følge aftræder ved Vognskifte, men uden for Byens Port er og et anseeligt og meget søgt Herbergersted, hvor baade Bønder og Herskaber beværtet.

Promenaderne omkring Byen ere især en Skovgruppe langs med Lellinge Aaen og ud af Walløe Allee: thi paa Vejen seer man intet andet end lutter Rejsende baade til Vogns, Hest og Fods, men endog dette er arttigt nok at betragte i et Vindue, men ikke paa Vejen selv formedelst Støv og Snavs.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Køge Raadhus før 1803

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Køge Raadhus ca. 1850

Kjøge har ingen Jord uden nogle smaae Vænger, og den saakaldte Lyng langs med Landevejen, denne Lyng bestaaer af en løs Jordskorpe neppe 3/4 Alen tyk og derunder det rene hvide Sand. Gjødning og lave Grøfter have viist, at endog denne Jord kan bære god Sæd, thi at grave dybe brede Grøfter ville kun opkaste Flydesandet og gjøre det øvrige unyttigt, denne Lyng og alle Byens Vænger skal tilhobe kun beløbe 200 Tønder Land, med derfor er og et godt lide Vænge saa overdreven dyrt her naar det skal kjøbes.

Iblant Seeværdighederne er Kirken, den er virkelig smuk og har endeel Malerier som vidner om Fortidens Kunstnere. Paa Torvet sees endnu Levninger af den sakaldede Lygte, et Fyhr der fordum vedligeholdtes paa Hollændernes Bekostning. I en gammel Gaard paa Torvet af gothisk Bygning har været i Oldtiden det berømte og bekjendte store Væveri, hvor alle kostbare Tapetserier bleve forfærdigede, deraf findes endnu i Gemakkerne paa Friderichsborg endeel skjønne konstige Stykke som her ere vævede.

At en Bye som Kjøge, der ligger saa ypperlig situeret for Fiskerie, baade af Stranden og Aaen, ikke har Nogen som egentlig afgiver sig med Fangsten, dette er heel underligt. Thi at enkelte Gange kan være nogle faa Fiske at sælge er en Sjældenhed, men Aarsagen er ventelig, at de, som egentlig skulde bruge Fiskeriet som Næringsvej, finde lettere og sikrere Maade at fortjene paa ved Ladning og Losning af de mange hertil sejlsende Skibe, saavel som og at Daglejerne kan faae nok at fortjene ved de mange Brændeviinsbrænderier som Byen har Velsignelse af, men desuagtet er Brændevad steget meget i Prisen uagtet al Tilførsel til Skibs. Hvad Kjøge Bugt er i den danske Historie veed de fleeste, og Britterne viste og 1801 at deres skibe kunde krydse temmelig nær ind i Bugten.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Der er ingen Stad i Danmark, der har saamange Vejrmøller udenfor Porten som Kjøge i er tæt beliggende Række, jeg troer der er 9, og altid male de naar Vinden tillader det, derved ere byggede nogle ret kjønne Vaaninger. I nærheden heraf er Byens Skydebane og Fuglestang.

I Kjøge Huuskors, en Hexerie Begivenhed som er bekjendt nok i Traditionen derfor siger og Trojel:

"Man lever som tilforn i Kjøge Huuskors, Dage, da sund Fornuft var nødt at ligge udi Skjul, af Frygt for Overtroe som støder den omkuld"!

Hekseprocessen Køge Huskors

I 1608 begyndte en række hændelser i gården på hjørnet af Torvet og Nørregade. De kom til at strække sig over syv år frem til 1615. Her boede Anna Bartskærs sammen med sin første mand, handelsmanden Hans Bartskær, deres to sønner og to døtre samt en plejesøn og Annas mor. Desuden boede der en række tjenestefolk; tjenestepigerne Anna og Johanne, en ekstra pige i et halvt år til at passe den ene tjenestepige, der blev syg, samt karle, svende og drenge, som det hørte sig til i en stor købmandsgård.

Det startede med, at Anna og Hans hørte en høne klukke under deres hoveder i sengen, uden at der var nogen. Noget tid efter så Anna en skrubtudse, der gik på to ben, men inden hun fik tilkaldt de andre i gården, var den væk. Der-efter blev den ene tjenestepige syg i et halvt år, at de måtte holde en pige til at passe hende, bl.a. for at bære hende ind og ud. Børnene var meget urolige, skreg og græd og så fx en uhyggelig mand. Plejesønnen fik krampeanfald - en dag så slemt, at han svævede over jorden, uden at de kunne hive ham ned. Satan kom og hakkede på vinduet i skikkelse af en fugl for at få plejesønnen med

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Der var meget spøgteri, hvor Satan viste sig i mange former, bl.a. som en bekendt præst, en købmand, en hund og et svin. Satan tog også form i Annas skikkelse for at skælde den gamle mor ud og pine hende i kramper.

Underlige dyr viste sig, nogle med abeform, andre med hønsefødder. Hunden i huset blev slynget rundt af en usynlig person og blev derefter bidsk. Rotterne myldrede i huset og opførte sig mere aggressivt end ellers.

Man bad løbende i de lokale kirker for familien, uden at det hjalp.

Dernæst blev Hans Bartskeer også angrebet i form af noget tungt, der lå som en kornsæk på ryggen af ham, og trykkede ham ned.

I følge Anna Bartskeers stoppede hjemsigelserne i 1615, to år efter manden Hans Bartskeers død.

Retssagerne

I 1612 havde Hans Bartskeer fået nok af hændelserne i sit hus og anklagede Johanne Thommeses samt tre andre kvinder for trolddom. Hovedskylden fik Johanne, som boede i det nærliggende Bygårdsstræde. Hende var Anna Bartskeers sandsynligvis uvenner med i forvejen, idet Anna få måneder tidligere havde overfaldet hende med skældsord, hvorefter Johannes mand havde sagsøgt Hans Bartskeer. Sagen kom da for retten, men der kom intet ud af det.

Ved retsmøderne fortalte mange borgere om ordvekslinger med Johanne gennem årene, der var blevet efterfulgt af ulykke. Efter flere retsmøder bekendte Johanne at have begået trolddom og angav fire andre kvinder, hvorefter hun blev brændt på bålet.

Af de tre andre, der blev anklaget sammen med Johanne, blev de to også brændt, mens den tredje nåede at flygte fra byen.

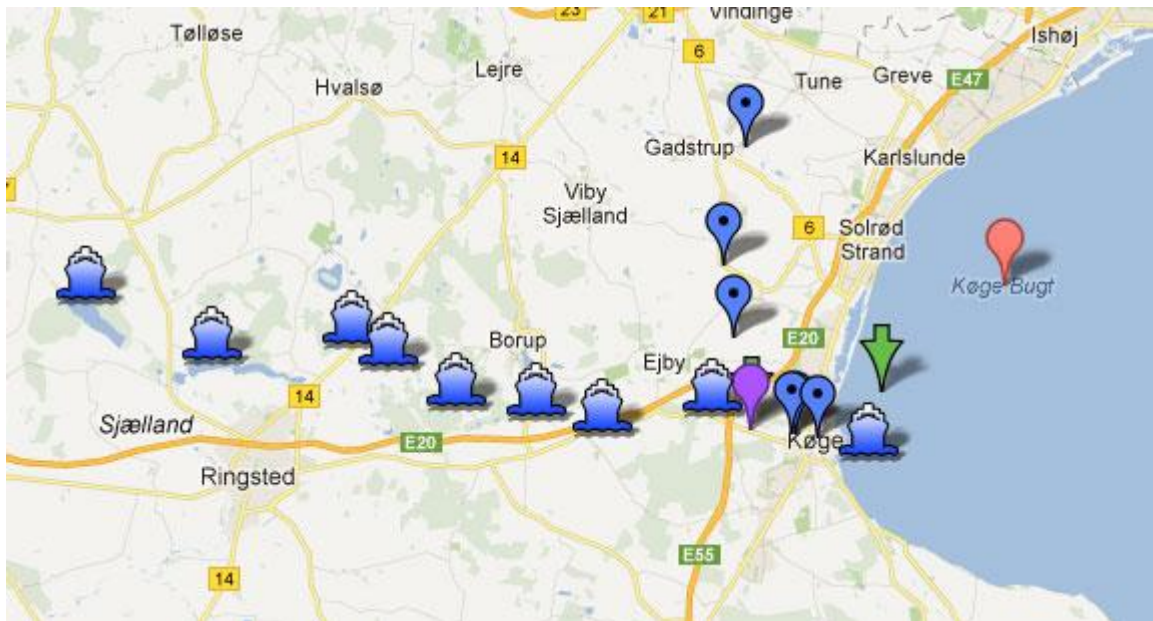
Endnu en af retssagerne kendes nemlig mod Annike Christoffersdatter, der angav fem hekse, inden hun blev brændt. I alt menes 12 kvinder at være blevet brændt på bålet i Køge i årene 1612-1615 i forbindelse med Køge Huskors. Der ud over flygtede som nævnt én fra byen, mens to andre begik selvmord; den ene ved at drukne sig i en brønd, da hun modtog stævningen, og for den anden lykkedes det at begå selvmord i fængslet efter 24 ugers forhør.

Efter 1615 ser der ikke ud til at have været fortaget flere heksebrændinger i Køge. Måske fordi katastrofer, i form af pest og ildebrand, ramte byen i årene efter.

Man har gjort det Projekt at grave en sejlbar Kanal inde fra Landet af ud til Kjøge Bugt der skulde tage sin Begyndelse ved Gyrstinge Søe, hvor denne ved en Aae forbindes med Giørlov Søe, derfra skulde graves til Harrested Søe, siden igjennem den Aae som gaar over Ortved, Wigersted og OverFebyes Marker, derfra graves i Mosen der ved Humleøre, endelig ved Reinemark er et Aaeløb hvilket maatte opgraves forbi Bjeverskov og Spanager samt Lellinge Mølle til Kjøge store Aae. (kanal forløb markerett med skib på tilhørende landkort) Derved kom mange Byer og Herregaarde nær Kanalen, som meget ville lette Transporten især paa Favneved, og da de betydeligste store Tørvemoser ville komme saare nær Kanalen, saa var Produkternes Transport en stor Gavn baade for Kjøge og derfra til Hovedstaden, endeel Teglværker kunde og afsætte deres Steen, og meget skadeligt Vand afledes af tilgrændsende Enge og Moser.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

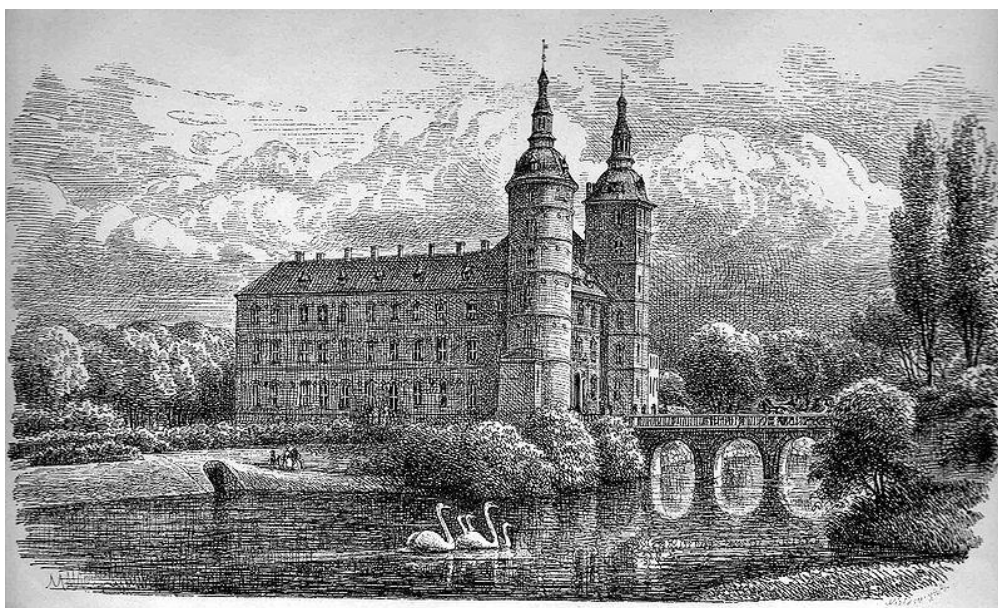
7. del fra Amager til Rødby

[Klik her for større kort](#)

Walløe, en Stiftelse for adelige Damer, der har meget Gods og 2 andre Herregaarde under sig, der er 10 Stiftsdamer med 300 Rd. aarlig Gehalt og en Decanisse 600 Rd. samt en Abbedisse 2000 Rd. foruden Boepæl, Brænde, Vildt, Fiskerie og andre store Fordele.

Bygningerne ere prægtige med høje Spire som kan sees langt borte, en kostbar Have og Dyrehave samt mange andre Indretninger ere her. Stiftelsen har sin egen Præst, Forvalter, Curator samt ellers en stor Deel Betjentere, en Prindsesse er gjerne der Abbedisse, Gaardens Marker ere bortforpagtede, Bøndergodset sat i en god Stand, Skovene forstmæssig behandlede og det Hele er seeværdigt i flere Henseender.

Vallø Kloster 1865

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Wemmetofte, et andet adeligt Frøken Kloster, har tilforn været en Herregaard, men Stiftelsen til Kloster er gjort 1735 for 20 Frøkener, der hver har 250 Rdlr. og Priorinden dobbelt, Hovedbygningen er simpel men smuk, Ladebygningerne ere meget store formedelst de dertil liggende betydelige Marker, her ere store Skove, mange Bønder, endeel Vaaninger for Betjenterne, og en Præst paa Stedet.

Wemmetofte Kloster ca. 1870

Her i Sælland er det en Talemaade, at Vejen fra Kjøge til Slukefter er den allerbesværligste formedelst det dybe levende Sand, men der ere Sandveje andre Steder som endnu ere meget værre, saasom ved Tybring og Strib i Fyen, ved Flensborg, Husum og Tøndern i det Slesvigste, ja mange Steder i det Holsteenske, især ved Segeberg o. bl. men rigtig nok kan man blive kjed af at kjøre her, naar man hele 5 Miil fra Kjøbenhavn er bleven vant til den gode og haarde Landevej.

En temmelig lang Træbroe fører ind i Stevns Herred hvor Vejene ere saa fulde af smaae Steen, at Tarmene faae meer end fornøden Rystelse, og var man før kjed af Sandet paa hiin, saa glædes men ej just meget ved disse utallige Steen paa denne Side af Aaen, der danner hele Stevnsherred næsten til en Øe, da den har Havet paa de øvrige Udkanter. Ved Strandbredden her først ved Broen ligge store Dynger Tang, Muslingeskaller og smaae Steen at et Ægs Strørrelse omtrent.

Hele Landet er fladt, uden Banker og Dale, kun ved Klippinge er 2 smaae Bjerge, og nogle faa andre ubetydelige Forhøjninger. Jordbunden er overalt godt, ja paa nogle Steder ypperlig, da den bestaar af en passende Blanding af Leer, Muld og Sand, saa dette Herred er uden Tvivl det bedste, i henseende til Jordart, i Sælland. - Med de skarpe og kolde Vinde skade ofte dette flakke Lands Afgrøde, alle Sorter Kornvahre dyrkes her, men især Hvede og gule Ærter, og søges meget.

Skove er der ikke mange af, kun nogle faa indfredes ved Giorløv og Søeholm, hvorfor Bønderne lide stor Mangel for Ildebrændsel, da der ere kun ubetydelige Tørvemoser, saa Pileplantningen paa Grøfterne, hvis

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

tykke Grene tørre nogle Maaneder efter Afhugningen og Ærtehalm er de fleste Bønders meste Brænsel, og da Herredet er 2 3/4 Miil lang og 2 Miil bred, saa har Indvaanerne en lang Vej at kjøre efter Ved eller Tørv, undertiden et Par Miil paa hiin Side Aaen, der kun har 2 Overkjøselser.

Fiskeriet fra Stranden drives ikke i Stevns Herred, da Fisker Pladserne ere formedelst Storm og stærk Søgang usikre, desuden ere dertil andre Aarsager, nemlig den Mængde Sælhunde og Svaner, som opholde sig omkring Strand Kysterne, og deels forjage deels opsluge Fiskene og deres Yngel. I **Søeholms Sø** (**Møllesøe?**) ere der Gjeder, Suder, Brasen, Aborre o. s. v. af usædvanlig Størrelse, og i Aaen derfra falder ogsaa Ørreder, Aal o. bl. men dette benyttes kun af Ejeren selv, og derfra er Intet at sælge.

Af Ræve, som finde sikker Ophold i Strandklinten, ere her en utrolig Mængde, saavel som af graae Spurver, der ødelægge megen Kornsaad. Have Dyrkningen blandt Bønderne er her endnu saare ubetydelig, dog nu, siden man afgav sig med Udskiftningen, lægges kjendelig mere Vind derpaa. Biestader lægges og til hos Adskillige mere end forhen.

Stevns Herred har 12 Kirkesogne, en Kjøbstad kaldet **Storehedinge**, 5 Herregaarde, 385 Bøndergaarde, 285 huse, foruden endeel jordløse Huse og 10 Møller. Folketallet var omtrent sex tusinde Mennesker Anno 1787.

Overalt i Herredet er Bonden ansat for højt i Hartkorn siger Pontoppidan og Morville tilstaaer, at overhovedet i hele Amtet er kun 7½ Td. Land til hver Tønde Hartkorn, ja nogle Bønder har endnu færre Tønder, saa derved Skatterne blive store paa et lidet Areal, i hvorvel Jordsmonnet er meget godt. Hele Herredets Hartkorn foruden Skov og Mølleskyld, for saavidt det contribuere angaaer, beløber sig til 4007 Tdr.

Stevns Klint strækker sig i en krum Linie næsten 1½ Miil i Længden og dens Frastand fra Nabo Egnene er: Skaane 3½ Miil, Møen 2, Amager 3½ og Kjøbenhavn i en lige Linie derfra 4½ Miil. Lagene i Klinten bestaae af Kride, Kalk og Flint, hvis Strata ligge meget ordentlig paa hinanden, man skulle troe at det var gjort med Fliid, men stor Under er det at betragte det Arbejde Søen og Tiden har anvendt paa her at sammendynge en saa utallig Hob Skaldyr, og det synes at have været Aartusindes Arbejde.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Dette Forbjerg forskafter Herredet Kridt Steen til Bygninger, der meget got kan bruges til Udhusene, men til indvendige Værelser holde de gerne Fugtighed hos sig i meget lang Tid. Herregaardene og Kirkerne ere byggede af disse Stene, og have nu staaet, noget henimod, og andre over 400 Aar, men afgive dog ofte Fugtighed og grøn Skimmel.

Stevns Klint 1822 med Højrup Kirke efter en storm.

Stevns 1842

Adskillige Gaarde ere byggede af disse Steen, endog i Kjøbenhavn, men ved Nedbrydelse efter flere Aar fandtes dog endnu Fugtighed, der foraarsages af det salte Søevand som Kridtsteenene have trukket i sig før

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Ughugningen i Klinten. Det asiatiske Compagnies Pakhuus i Kjøbenhavn og flere andre ere bygget af disse Steen. Bønderne have før hugget og tilskaaret disse Steen med Sauge, men nu er en nye Opfindelse skeet: en Mølle er bygget paa Klinten ved Søyerup, der drives ved Heste, og nu indrettet til at drives ved Vinger, som med store Sauger gjennemskjære Steenblokken.

Klintens Overflade eller Jordskorpe er paa sine Steder 4 Alen og paa andre Steder kun 1 Alen dyb, derefter kommer et Lag af Makkell, eller smaae og store Kridtsteens Brokke med Flintesteen sammenblandet, dernæst kommer den faste Klint der bestaaer af Kridt, Kalk og Flintesteen, som ligger lagviis, Kridt og Kalksteene for sig og Flintestenen for sig, der saaledes kontinuerer til man kommer til Klinten, hvoraf det øverste Kridt er meget haardt og stenrigt, men jo dybere man kommer ned jo finere er det, og alt ligesom det er sammenblandet med Flintestene, men dog ikke i Lagviis, og er at mærke: at den øverste Flintesteen, som ligger Lagviis imellem Kridt og Kalkstenen er lys og grov og ikke brugelig til andet end Steengjerder og til at sætte Brønde af, derimod den, som findes i Klinten, er ganske sort indvendig, og bruges til at slaae Bøsser af. Kridtet og Kalksteen bliver udstødt af Klinten med Jernstænger og udført paa Baade til Skibene som gaae til Kjøbenhavn, Sverrig, Holsten, Stetin og Petersborg.

Saugmøllen bestaaer af 15 Fag Huus, hvor Saugværket er opført i den ene Ende med Kjelder under hvor Rammene hvori Saugene sidde, gaae op og ned, og hvor Affaldet ved Steensjæringen nedfalder; Værket bestaaer af en staaende Axel med Hjul forneden, hvorfor Hestene gaaer, og for oven paa Loftet en liggende Axel med et Drev paa den ene, som sætter Rammene paa Hjulet af den nederste Axel, og et skærehjul paa den anden Ende, som griber et Drev, hvor der i Midten sidder en Jern Vrangel, som ligger i Malm Pander og har et Sving paa hver Ende, som, naar det gaaer rundt, hvert Sving hæver sin Ramme med Sauge, den ene op den anden ned, for hver Ramme med Sauge, er et Spil med at takket Jernhjul og et Taug, som bliver ført ned i Steenbrudet og der spredt på Vognene, hvorpaa Stenene er oprullet, i hver Ramme med Saugen er anbragt en Jern Passe eller Støg, som for hver Gang at Rammen gaaer op, griber Jern Pallen 2 Takker op af Jernhjulet og kan saaledes i 20 Minutter begge Vognene med Stenene være ophidset, og de Stene, som ligge for Saugene, ligeledes med det samme være afskaaret, i Rammerne sidder for nærværende Tid 12 Sauge, hvis Tal kan formindskes og formeres eftersom Stenene skal være store eller smaae til, Værket er indrettet til 4 Heste, men kan got drives med 3 Heste.

Et Tørre Huus paa 10 Fag er opført ved Saugmøllen til at tørre Stenene i, thi naar det falder i meget vaade Vejr eller og strax om Foraaret at Stenene ere vaade, kan de ikke skjæres, da de klæbe fast ved Saugene og forhindre sammes Gang.

Klinten har ogsaa gode Kalksteen, skjønt ej saa gode som det faxøiske, og der er forsøgt at brænde Kalk med god Fordel, men da Ildebrændsels Kostbarhed i denne Egn endog Tørv ere til en betydelig Hinder, saa er der vel ej at tænke paa noget Kalkfabriqve, uden maaskee til Udførsel, som ogsaa er skeet nogle Gange. - Flintesteen findes her mange af, og er af samme Bonitet som de skaanske lige overfor. Indbyggerne her have og for en Snees Aar siden hugget mangfoldige Bøsser og solgt dem i Issenboderne i Kjøbenhavn, som endog blev belønnet af Landhuusholdningsselskabet. Men da Manden døde som havde dette lille Fabriqve i Tommestrup, saa bekymrede ingen sig siden om at bringe det i Drift, men Hellere vil man kjøbe udenlandske Bøsser, skjønt vi her have dem fuldkommen saa gode. I hele Norge findes ikke Flint undtagen paa Søndmør, og Nordmanden kjøber af Fremmede for mange Penge, da han her kunde have dem hele Læs for næsten intet eller en Ubetydelighed, thi andre danske Egne har selv Flint skjønt i mindre Qvantitet, men den rette Tilhugning til Bøsser fordrer dog en øvet Haand og nogen Kunstfærdighed.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Her findes adskillige Petrefacta, og endeel rare Steen der fortjente at gjemmes i Natural Samlinger.

At Stevns Klint i fordums Dage har været lige saa steil som den er endnu bevidner Saxo, og Oldtiden fortæller om en her boende Klintekonge mange Vunderværker. Siden har her været en Behersker ved Navn Huno, som rejste med Longobarderne til Italien i det 7de Sekulum. Søerøvere har og fordom her havt deres Ophold i Klintens Huler, hvoraf endnu findes en især mærkværdig Klintestuen kaldet.

Det Kobber som findes i det danske Atlas over Klinten er kun en svag Skygge af det prægtige driftige Natur Syn, naar det beskues paa en Baad fra Stranden af - Peter Syv taler i Kæmpeviserne om Klindtens Ælle Koner og Ællekongens Datter o. s. v.

Strøbye Sogn bestaaer kun af een Bye og 1 Mølle - men der er 51 Gaarde og 33 Huse foruden Præstegaarden, 1 Kroe, Skolen og en stor Ejendoms Gaard. Byen og Sognet er bekendt af dets gule Erter og skønne Kirsebær. Præstegaarden har 10½ Td. Hartkorn til 63 Tdr. Land, deraf er 9 Marker inddeelte hver til 5 Tdr. Land - indhegnet overalt med dobbelte Grøfter og Piileplantning - der holdes 20 Qvægshøveder, 6 Heste og 10 Faar. Man kjører paa indgrøftede brede Veje med mange smaae Steen - men at der ikke er Kastet Jord oven paa, synes noget underligt, især da Indvaanerne selv, saa ofte maae passere den. At det slider meget paa Vognbeslaget, er begribeligt, men Stevnsboerne maae have stærke Tarme, der kan taale al denne vedvarende Rystelse.

Maglebye, atter en stor Bye med 32 Gaarde, 28 Huse. Herfra er en Allee med store Træer 2000 Alen lang til Gjorsløv, der er en smuk Præstegaard, med gode Jorder, alle indhegnede.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Gjorslev Herregaard har mange og vidtløftige Jorder, og 201 Td. frie Hovedgaards Taxt, men kan ikke drives tilbørlig saalænge den bliver i sin Storhed uden Parcellering, da den har over tusinde Tdr. Land foruden Skov, især da den intet Hoverie har af Bønder, men maa selv besørge alting til Gaardens Bedrift, eftersom den ædle Lindencrone friegav alle Bønderne for Hovtieneste 1767 imod en vis aarlig Afgift, og gav den Skjøder paa deres Gaarde, men med al denne gode Villie til at hielpe Bonden har Tilstanden kun maadelig og elendig - en Gaard blev solgt for 20 - 25 Rdlr., som nu koster siden Udskiftningen 8 / 1000 Rdlr. og derover. Siden 1793 begyndte Flittighed at yttre sig mere og Fattigdommen at være sjeldnere iblant Gaards mændene. Gjorsløw Stamgods log udskifte 246 Gaarde, og endeel af dem udfløtte, saa de paa 1 Tdr. Hartkorn har en 5 - 7 - 8 Tdr. Land - eller ialt 40 - 56 - 64 Tdr. Land til en Gaard - lidet nok - og dog ere de Gaarde som endnu have mindre Jord. Endeel Huse ere byggede med 2 - 4 - 6 Tdr. Land. Godset har gode Skove og Skjøn Giærdselhugst, og dertil hører 2de andre Herregaarde, **Søeholm og Erikstrup**, hvis contribuable Hartkorn er over to tusinde Tønder, fordeelt paa Bønderne til alle 3 Gaarde der ligge til Stamhuset.

Gjorslev Slot er en af de gamle gothiske Bygninger, et af Mellemalderens ærværdige Monumenter, det er bygget i et Kors med sit høit firkantet Taarn af Kridsteen, som formedelst dets Rummelighed, Højde og store Horizont var meget brugbart til astronomiske Observationer. Bygningen selv er 2 Etager, hvoraf den underste har, foruden hvælvede Kjældere, overalt 12 Alens høje Hvælvinger. Uden paa Taarnet gaaer en luft Gang, hvorpaa øverst staaer et Mariebillede med Barnet. Muurene i Bygningen ere 2 Alen tykke - rundt om Gaarden ere brede Graver, hvorover gaae Broer, og i Murerne flere Steder ere anbragte Skydehuller, saa det er rimeligt at det fordum har været bestemt til et Forsvarsted.

En af dette slots første Besiddere var Peter Olavsens, siden Bane Iversen, Erik Glippings Banemand 1286. Derefter havde Dronning Margrethe det, og ved Biskop Peter Jensen lod den Hovedbygning opføre, som ovenfor er benævnt, omtrent 1398. Adskillige have i de følgende Tider haft Slottet i Forlehning, deriblant Biskop Logo Urne, en lærd Mand, og de første som offentlig disputerede på Kjøbenhavns Akademie.

Gjorslev Herregaard ca. 1890

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Søeholm Stevns (måske 1853)

Efter Reformationen gav Kongen det til P. Swane, de Juettes Høegher, Dronningen Prindsesse Hedevig og flere har siden eyet og bygget noget til og ved Gaarden. Kongen indrettede Markerne til Rytterdistrikter - solgte alle 3 Gaarde for 60,000 Rd. til Lintrup de Lindencrone 1743, hans Søn solgte hele Stamgodset for 200,000 Rdlr. med 44.600 Rd. Restance til Justitsraad Scawenius.

Her er et Hospital for 6 Gamle og Svage med en tillagt Kapital 3000 Rdlr. - og et andet Legatum 25 Rdlr. aarlig, som Udstyr til hver af 4 Gaardmænds Døttre af Godset som blive gifte, og desuden 5 Fader og Moderløse Drengbørn opdrages ved visse Renter indtil deres 12te Aar. - Alle disse Stiftelser ere indrettede af den ældre de Lindencrone, og udbetales af Giorløw Ejere bestandig, saa hans Minde i disse og flere Henseender ikke glemmes.

Store Heddinge, en Kjøbstad, men de allerfleste Huse ere straatakte, og hele Staden har et saare tarveligt Udseende, da den endog staar tilbage for Slangstrup. - Den er gammel og allerede 1400 Var en Kjøbstad. Kirken er en ottekantet Bygning, hvis Tag hviler indvendig paa 4 store Egepillere, der staae imellem 2 Taarne, hvoraf det ene er høit, deri ere nogle forunderlige Munkegange og Aflukker. Kirken er stor og rummelig, da der desuden ligger dertil 4 store Bondebyer, 1 Herregaard og 1 Mølle, og har en Kapital af mere end 7000 Rdlr. paa Rente.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Folketallet skal være omtrent 600, hvoriblandt ere 5 Kjøbmænd, 28 Professionister, 50 Daglejere, og ellers i alt Borgernes Antal 90, da mange ere blot Agerdyrkere, eftersom Byen har 300 Tdr. Hartkorn frie Kjøbstadsjord. Den fornemmeste Næringsdrift er Brændeviinsbrænden, hvortil forbruges over 1500 Favne Ved fra Naboe Skovene, derfor erlægges Byen ogsaa henimod 400 Rdlr. i Told og Consumption, Afsætningen paa Brændeviinet er her saa stor, at det ej lønner Umagen at anvende megen Flid paa sammen Forædling, der er af en ubehagelig og viderlig Smag, at det kan rive Bonden brav i Halsen.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Høyerup, en Landsbye yderst paa Klindten, har 12 Gaarde. Kirken ligger paa den yderste Pynt hvor Klindten er meget steil og brat, og Kirkegaardens Muur er Tid efter anden nedfalden, saa man kan see Enderne af Ligkisterne at rage frem ud af Brinken imod den aabne Søe, som hvert Aar mere underminerer Klippevæggen, hvoraf store Stykker nedstyrte.

Lyderløv, en Landsbye, hvor fordum den danske Digter Jørgen Sorterup var Præst. Den nuværende Præst Hr. Engeldret har reist meget og opholdt sig i Rom og været særdeles yndet af den lærde Cardinal Borgia, Præstegaarden er overmaade smuk, nye opbygget og skøn møbleret. Anlægget af Haven lover noget ikke just Almindeligt. Her er en prægtig Korn Egn - og velhavende Bønder, især i Lund, der ligge nær ved Stranden, hvor undertiden Skibe forulykkes, ligesom ved den høie Klindt, paa begge Steder give det Indbyggerne nogen Fortienelse ved Bjergeløn - ogsaa bortsælges undertiden adskillige strandede Vare for billige Priiser ved offentlig Auction.

Høystrup, en Herregaard har 90 Tdr. frie Hovedgaards Taxt 5 Tdr. Skovfyld, den hører under Wemmetofte Frøken Kloster. Bygningen er 2 Etager Bindingsværk paa Borgegaarden, og Ladegaarden simpel med meget got Tømmer. Den er allerede bekjendt i Historien fra 1378. Gaarden har gode Skove og veldyrkede Marker, og Bøndergodset er i Velstand for det meeste.

Høystrup

Juellinge (Valbygaard), en Herregaard, tilforn kaldet Walbye, Borge og Ladegaarden ere af store hugne Kampesteen, Hovedgaards Taxt er 137 Tdr.. Skovfyld 7 Tdr. er nu henlagt, efterat den tilforn har havt

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

mange Ejere, under Grevskabet Bregentved. Dens smukke og anseelige Hovedbygning er opført 1676 af Gehejmerraad Jens Juels.

Erikstrup, en Herregaard - ligger ganske tæt ved Stor Heddinge, har frie Hovedgaardstaxt 33 Tdr. Ved Udsiftningen fik den sine Jorder paa en meget ufordeelagtig Plads, saa man nu maa passere Andres Marker inden man kan komme til Gaardens egne - hvorved den haver tabt meget i dens sande Værdie - kun nu at udflytte hele Gaarden er det eneste Middel til at bære på denne Feiltagelse. Den ligger nu under Giorslev Gods og bortforpagtes. Der ere store Ladebygninger, teglhængte - og disse formedelst Nærbeliggenheden giver Storheddinge dog nogen Anseelse.

Søeholm, en Herregaard har 150 Tdr. frie Hovedgaards i Taxt. Her saaes af hver Slags Korn, Rug, Byg og Havre omtrent 50 Tdr. og avles 260 Læs Høe, og græsses over 200 Høveder, da dens Jorder hve en vild og stor Udstrækning, som maaskee ved Fordeeling til flere Dyrkere kunde give betydeligere Indtægter, dens gamle Slot har ligget ved Søen, smukt situeret ved en Runddeel af Skove. Gaarden nævnes allerede i den danske Historie 1346. Her har boet mange adelige Familier forud, det gamle slot med sine høje Spire lod Friderik 4 nedbryde, og nu seer man intet uden Rudera af Murene, Gravene og Haven. Paa en anden Plads noget fra Gaarden er opført et Vaaningshuus af Krid Steen og andre Udhuse, saa Herregaarden nu er beliggende meer i Midten af sine Marker.

De fleste Udvægge i Bøndergaardene og Skorstenene ere Krid Steen der ere tilhugne med Øxer, og saa store som 10 - 12 andre drøye Muursteen. Skorsteens Piberne have just derfor ej heler det bedste Udseende, især paa de gamle Gaarde, som endnu ligge udflyttede i Byerne, Men at de ere varige og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

trodse Tiden det visser Erfarenhed. Selv paa Præstegaardens Udhuuse ere Krid Steens Vægge og adskillige Trappesteen i Haverne, dog dertil ere de for bløde og opslides hastigen.

Hellested, ligger paa en Hældning hen mod den store Aae, er en stor Bondebye af 18 Gaarde og 30 Huse, har meget frugtbare Agre og skønne Enge. Den i den danske Historie bekjendte Peter Syv var Præst her og døde 1702, han har iblant meget andre skrevet: Ordsprog, Kjempeviser, Betænkninger over det Cimbriske Sprog, o. s. v. I han Skriver er megen Lune, Vittighed og Menneske Kundskab.

Vejen løber ned over en lang opfyldt Vase og 2de Broer, hvorunder Aaen fremiler, som skiller Stevns Herred fra det øvrige Sælland og saasart man er paa den anden Side Aaen, mærker man strax en besynderlig Forandring i Jordarten. Langs med Aaen paa begge Sider ere jevne Enge og noget Tørveskjær, men denne brændbare Materiale stikker ikke synderlig dybt, neden under er Gruus eller Leer, og her altsaa er man ude af Stevns Herred.

Ting - Huset, en teglhængt Bygning strax oven for Brinken naar man kommer fra Stevns Herred, deri holdes Rettens Pleje for Faxøe Herred, og ligger tæt ved det bekjendte Tryggevelde Stræde, der er saa slemt at passere om Vinteren, da de høje Grøfttevolde og Hesselplantninger paa begge Sider hindre Luften fra at tørre Vejen - og om Vinterstid især ved Sneefog, er det saare vanskeligt for Vedkommende at kaste Vej igjennem for Rejsende, Om Sommeren, især i stærk Varme, er det en kedsommelig Kjørsel, da man intet seer i en lang Strækning, uden de evige høje Hække, og enkelte Huse paa Siderne. Jeg veed vel, at nogle sige: det er syperbe med disse Hække - ja for dem som ere vante til skaldede Egne hjemme, er det artig nok at see i Juni og flere Maaneder, men den bestandige Endformighed kjeder Andre, og hvad Skade disse Hækker foraarsager Agerbruget, har andre Oeconomer forhen ytret, saa at endeel Holstenere nu indskrænke den fordums hyppige Brug af store Plantninger paa Grøfterne i flere Henseender, og med Tiden vil man ogsaa her indsee Fordeelen af de lave og mindre groende Selvvexter paa Grøftevolde.

Haarløv (Hårlev) er en lille Bondebye, Kirken ligger paa en Banke omringet med Træer. Formedelst en særegen Jordart ere Grøfterne om Haver og Marker opklappede med en Skovl og frede meget godt uden nogen Gjerdse. Her er en Kroe for Rejsende, da den ligger omtrent et Par Miil fra Kjøge.

Kongsted Præstegaard (Holme-Ostrup Kirke) har et anseeligt stort smukt Stuehuus, som maaskee var Medaarsag til Hr. Holbys tidlige Død, da han flyttede ind i de nye Værelser om Efteraaret, de øvrige Længder ere smaa og tarvelige, da den skønne Avling er gaaet for største Parten fra Kalde efter Kongl. Tilladelse imod Refusion.

Situationen der er ret smuk til mange Omegne, og Kirken høj og stor. Nogle Bønder ere velhavende, andre det modsatte, men Jorderne ere for det meste gode eller kunde blive frugtbare, men hvorfor det ikke skeer allevegne, er her ikke Steder at tale om.

Lystrup en ærværdig Herregaard med høje Bygninger Spir og Taarne, men ikke vedligeholdet, derimod ere Ladegaards Bygningerne og Markerne ja Skovene i god Stand.

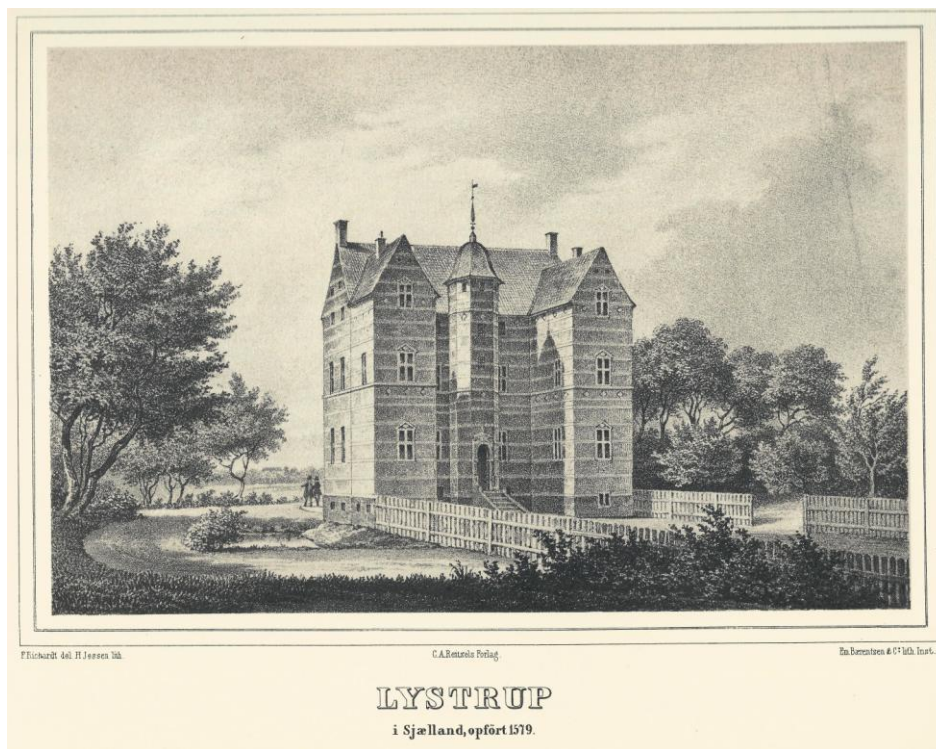
Jomfruens Egede, en stor Herregaard, hvis Hovedbygning nyelig er forskjønned, udvidet og udpyntet, alt i den bedste Smag efter Arkitekturens Regler under Professor Harsdorffs Bestyrelse. Værelserne er meget smukke, Gibslofterne, Møbler, Spejle, Malerierne og det Hele er Seeværdigt, da intet er sparet for at gjøre alle Ting pyntelig uden dog at være overdreven prægtigt. Spisestuen har 2 store Pyramidal Kakkellovne, men

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

den ene er af Træ, malet sort og indrettet til Gjemme for Glas og Porcelain, Havestuen er i en Ottekant, meget høj med mange anbragte passende Prydelser.

Kirken ligger tæt ved, kun en høj smuk Muur med en pyntelig Portal er mellem denne og Borgergaarden. Ladegaards Bygningerne og Mejeriet ere ogsaa værd at see, opførte tildeels af Kalksteen, tildeels af Bindingsværk, alt i den bedste Orden.

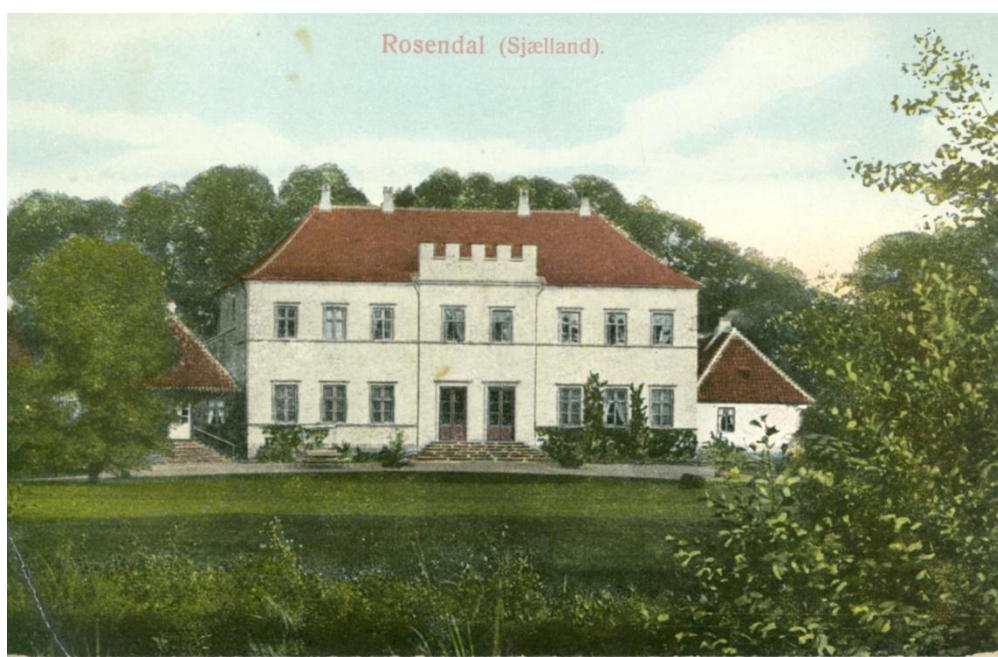

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Jorderne ere satte i skøn Stand og give ønskelig Afgrøde. Skovene ere indfredede og især en stor Dyrehave meget got indhegnet. Frugthaven er stor og har mange Træer, Alleer og Jordfrugter, desforuden en anden Indhegning til Humle, Bier og Pileplantning. Her ere betydelige store Egetræer i Skovene, deriblant et som vurderes for et par hundrede Rigsdaler, og Bøgetræer er der i stor Mangfoldighed baade i disse og Lystrup Skove, som begge have een Ejer, der foretager sig alle muelige Foranstaltninger til Skovenes Opkomst og Indfredning. Bøndergaardene ere tildeels udflyttede, men tarveligen byggede i Sammenligning med andre Godsers Bøndergaarde i Naboelaug.

Landevejen fra Kjøge gaaer forbi Herregaarden Rosendahl, igjennem Hovbye (bekjendt af sin Sundhedskilde Marked, Mølle og gode Jorder,), Thystrup, Ourup (Orup) og til Windbyeholt, hvor der er Kroe. Vognmandslaug og Skiftested for Postilionerne. Denne Kroe er nu oppyntet, istandsat og godt indrettet for Rejsende, og har i de ældre Tider været et anseeligt Beedested endog for kongelige Personer.

Rosendahl

Vindbyholt Kro ca. 1900

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

"Da Dronning Sophia skulle begraves, og hendes Liig føres fra Falster til Roeskilde, blev befalet ved et kongeligt Reskript, at der skulle møde Præsterne og Degnene af 7 Herreder for at modtage det fyrstelige Liig i Wordingborg, nemlig af Møens, Baarse, Hammer, begge Flakkeberg, Tyberg og Slagelse Herreder, samt Disciplene af Wordingborg, Præstøe og Slagelse Skoler, og skulle gaae for Liget fra Slottet til Windebyeholt, siden 7 andre Herreder til Kjøge, og atter 7 Herreder til Roeskilde, og ringes med alle Klokker fra 10 til 12, den 14 November."

Sophie Magdalene ligefrem lyser af enevældig værdighed på dette smukke portræt, som på enhver måde fremhæver hendes fyrstelige status.

Carise (Karise) Sogns Jorddyrkning er i en Tid af nogle Aar meget forbedret, hvorved og Bønderne i Almindelighed ere satte i god Stand. Den almindelige Dyrkningsmaade (saavel hos dem der ere separat udskiftede, som hos de øvrige, hvor Byens Jorder dog ere afdeelte Kobberviis, 10, 11 vel og 12 til en Bye, alt eftersom de har Jord, og enhver Gaardmand har deri sine saakaldte Sløjer) er: Hvede i Vinter brakket Jord (kan saaes af de fleste henimod 4re Tønder, men de saaer gjerne noget Brakrug i denne) derpaa Byg, Rug, Ærter; Havre med Klever. Da den største Deel af dette Sogns Jorder er Hvedejord, saaer den og temmelig Fremgang, naar Vejrliget er passende naar man 8, 9, 10 Fold, men og ringere naar foraaret bliver seent.

Til de fleste Byer ligger Hestehaver, som af nogle fredes og slaaes Hør i, af andre græsses, Carise Byes Hestehave er ansat til 2 Høveder for hver Gaardmand, Præsten, Degnen og Kroen, ialt 32 Høveder. overskoven tilhører Herskabet og Underskov kan der ikke synderlig fremkomme, Tørveskjær have de Byer, som grændse til Aaen, de øvrige have næsten intet.

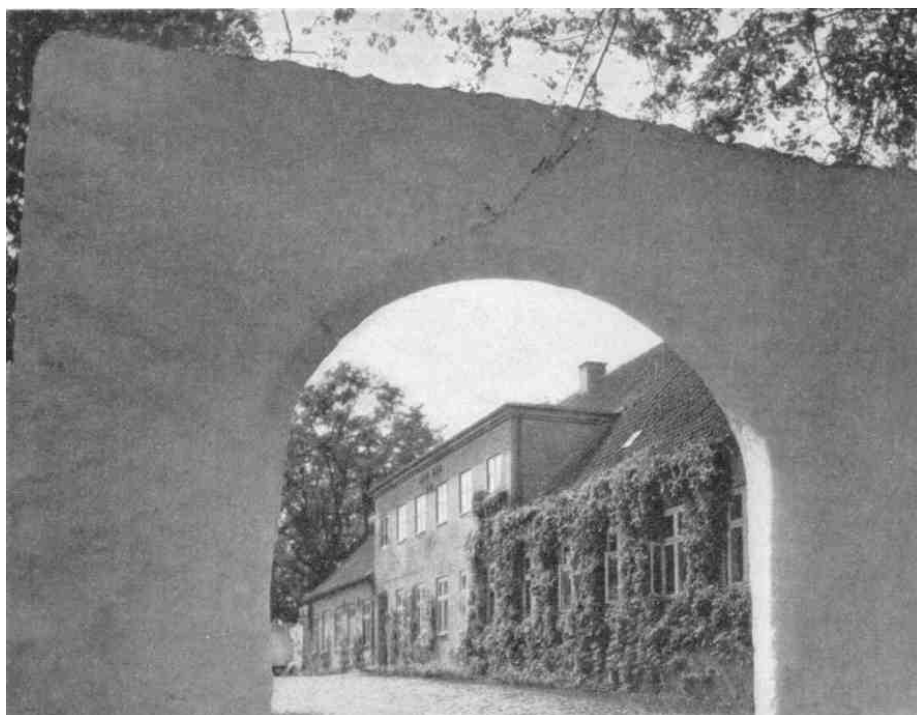
Steengjærder findes ikke til Hegn i Markerne, men hos mange ere der om Haverne, for det meste enkelte, dog hist og her dobbelte Gjærder. Markskjælene ere Grøvter med Vold, som beplantes med smaae Piil, der paa sine Steder staae meget godt, fornemmelig hvor seperat Udskiftning har Sted, thi hvor Fællesskab endnu er i Græsgangen, blive de afædte og ødelagt af Faar. Hækker findes ikkun paa de høje Grøvtevolde i

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Tryggewelde Stræde, hvor disse ere beplantede med Hessel. Ikkun een eneste Mand i dette Sogn har Tillæg af Kalkuner. Gjæssene blive mere og mere aflagte af dem, der have deres Jorder for sig selv, hvor disse Creature vanskelig kunne holdes. Ikke heller kan dette Sogn roses for Fabriqvelflid, det meste her lægges Vind paa er Vadmel, vel og noget hjemmegjort Tøj, hvilket dog er af liden Betydenhed. Her saaes og Hør, men den bliver de fleste Steder kun stumpet, hvilket tilskrives Behandlingsmaaden, og den sildige Udsæd, naar Byggen er tilsaaet. Her haves aarlig Hør paa Præstegaardens Jord, som er af en fortrinlig Godhed og sjælden slaaer Fejl. Situationerne heromkring ere ganske artige og afvejlende, den beste Prospekt gives fra Carise Kirkegaard, hvor man har Skov, Vandløb, Juellinge og dens Mølle i Nærheden, og kan tælle endeel Kirker i Stevnsherred.

Tryggewelde Gaard drives nu ved Greven?: skraae over for samme er en teglhængt Bygning, som beboes af Districtschikurgen og Gjordemoderen, som nu ?. Her løber en liden Aae eller Bæk, som siden forener sig med Aaen, der har sit Udløb ved Stevns Broen, ellers kaldet Troldsættebroen, paa den kan 3 Præster af Herreder mødes og raabe til hverandre, hver paa dit Herred: Præsten i Carise, Faxøe Herred, Præsten i Helsted, Stevns herred, Præsten i Haarløw, Bierskovherred. Der er vel en liden Mark Gaarden paa hiin side af Broen, og et Markhuus paa samme, som tilhører Carise, men blev denne Mark separeret fra Gaarden, vilde Kaldets rette Grænse blive Aaen og Broen.

Tryggewelde hovedgaard

Haandværksfolk, som kan kaldes Genier, findes her ikke, men gode Smede som forstaae deres Profession. og en Hugger, som forfærdiger ganske gode Vogne, de øvrige af Bondestanden besatte sig egentlig ikke dermed. Præstetiende er efter den Kongelige Indbydelse akkorderet med 3 Byer. Kirketiende svare de alle in natura til Herregaardene. Præstegaardens Areal er 115 Tønder, men deriblandt et Overdrevs Anpart (saa langt borte fra Præstegaarden, at den ikke kunde drives), nu med kongelig Tilladelse bortarvefæstet, til Fordeel for Kaldet, også er deriblandt en Skov, hvorfra Præsten har sit fornødne Brænde, foruden sin Andeel af Hestehaven. Under 4re Præster ere Kaldets Jorder bleve udskiftede, derfor ligge de paa 5 forskellige Steder, og nogle temmelig langt borte, som gjør Dyrkningen vanskelig og bekostelig. Ved

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Præstegaarden er der en Fiskepark til Karuser. Paa det grevelige Kapel ved Carise Kirke er bleven bygt i mange Aar, 1762 var Taget lagt, men derfor var det ikke færdigt, indvendig stod endnu meget tilbage. Nu er dette Begravelseskapel seeværdigt og næsten fyrsteligt i Pragt, med Marmor, Alabast og andre Kostbarheder, tilhørende Greverne af Bregentved.

Kapel Karise Kirke 1765

(det mest iøjnespringende i Karise Kirke er imidlertid gravkapellet over slægten Moltke, der er tilbygget 500 år senere, 1766-1767 ved C.F. Harsdorff for gehejmeråd, grev Adam Gottlob Moltke, der ligger begravet her. Også Adam Wilhelm Moltke, Danmarks første statsminister, er begravet i kapellet)

Den store Aae har sit Udspring fra Wemmetofte Dyrehauge, og skiller ved sit Løb Faxøe herred og Stevns Herred. Den løber mellem Spiellerup og Smerup, Alsløw Enghave, Gammelbye, Carise, Enghauge, og gjør her i Sognet Grændseskjellene til Stevns herred. Siden fortsætter den sit Løb igjennem Haarløw Enghave, Ammerup, lille og store Tornbye, indtil den ved Slukefter løber i Stranden. Men den er nu ikke det hvad den har været, der holdes nøje Opsigt at dens Træk bliver reen, frie for al Hindring, Vandet forløber altsaa bestandig. I denne Aae Fikses Gjedder, men det synes, at denne Fisk nu paa nogle Aar har forladt sit Stade, da den fanges meer sparsommelig. I Carise Kroe er ordentlige Posthuse, hvor Sækken aabnes, Breve til Kjøbenhavn og Lolland afleveres her.

Kalksteen Brud strækker sig ikke til dette Sogn, ikke heller findes her Kride, vist nok ville her findes Mergel, men den opsøges ikke. I Markerne findes der nogle, men dog ikke mange store Steen, thi disse opgraves af Bønderne og bortføres. Begravelses Høje seer man ikke i dette Sogn.

Til Annexet høre 8 Gaarde af Wemmetofte Gods, her findes mange Steen, og derfor seer man og her Steengjærder i Marken til Skjæl, foruden at alle dens Haver ere indhegnede med Steengjærder. Denne Bye blev nu udskiftet separat, ligesom Annexets øvrige Gaardmænd udskiftede. Her er en Herregaard Alsløwgaard kaldet, som drives ved en Avlingsforvalter for Greven. Ifjor lod Greven Kirken forbedre med megen Bekostning, den er efter den nye Indretning med Alteret, forsynet med mange store nye Vinduer, og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

derved bleven saa god som nye. Saaledes bliver nu hvert Aar en Kirke foretaget til Grun forbedring. Ogsaa fortjener at anmærkes, at Grev Moltke aarlig uddeler til den bedste Skoleholder paa Grevskabet, 50 Rd. til den næstbedste, 30 Rd. til den 3die 20 Rd, saaledes er det og paa Walløe og Wemmetofte. En prisselig Beslutning til Opmuntring for denne Stand!

Carise Bye er temmelig stor, men Gaardene just ikke meer end sædvanlig. Der var en anseelig Kroe, som nu er afbrændt og ikke siden opbyggt, men dens Plads ganske udplaneret, maaskee fordi de andre 2 Kroer i Haarløw og Faxøe ere nok for Rejsende, og altsaa denne til Overflod paa saa kort Mellemrum af et paar Miil, og sandelig det er en Lykke for Almuen hvor der ingen Kroer ere i Nærheden, thi mangelen en Mand spilder til, Helbred og Penge blot for at være Selskab liig, og slingrer hen til Kroen ofte naar han ikke vilde eller burde, ja Holberg har i Jeppe Historie meget passende truffet Lysten til Kroegang, da Benene ofte vilde blive hjemme med Appetitten og Vanen siger: gaae - gaae til Glædens Tempel.

Faxøe Byes Kalkbrug tilhøre forskellige Lodsejere, det Kjøbenhavnske Universitet, Vemmetofte, Gavnøe, Jomfruens Egede og Rosendahl. En Favn Kalksteen koster nu i Almindelighed 7 - 8 Rd. Arbejderne i Gruberne faae for hver Favn som de bryde 2 Td. og Bønderne i Sognet faae 16 Mk. for hver Favn Kalksteen de bringe fra Gruberne til Stranden, da denne Vej er næsten en halv Miil lang, og Bønderne ere ikke i Stand til at kjøre en Favn til Stranden, ringere end med 11 a 12 Læs.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Faxe Kalbrud ca. 1890

Før 1850

Bygget er den fortrinligste Sæde art, Hvede voxer meget gerne, naar Jorderne ere vel tilberedte, Klever saaes her med megen Fordeel, naar kun ikke Jorden er i Forvejen alt for meget udpidsket med Havre.

I Sognet findes en anseelig Skov, og ligeledes Underskov, som tilhører Wemmetofte, Rosendahl har skikkelig Skov saavel til egen som Godsets Fornødenhed, men ikke til at sælge. Tørv og fiskerie findes slet intet af i Faxøe Sogn. Tienden er slet ikke fastsat efter den Kongelige Indbydelse, men Sognemændene oppebære selv bestandig Konge og Kirke Tiende. Præsten hæver sin Tiende in natura dog kun af 24 Mænd, de øvrige nemlig 95 Mænd have selv Præstetiende imod en vis aarlig Afgift i Penge.

Ingen Bonde i Sognet er Selvejer, 12 Bønder ere frie for Hoverie, den øvrige Mængde gjør Hoverie. Her findes adskillige formuende Bønder, og fra denne Side udmærker sig især 29 Mænd, som alle tilhøre Wemmetofte.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

I sognet ligger en Herregaard Rosendahl kaldet, Markerne tilsammen ere indrettede paa holstenske Maade, og inddeelte udi Kobler, hver af dem indeholder imellem 36 og 40 Tønder Land. Alle disse Jorder ere unægtelig meget gode, især udmærker de sig i at frembringe Hvede, Byg og Ærter, derimod er Rugen den ringeste Sæd, maaskee Aarsagen ligger i en urigtig Dyrkningsmaade. Gaardens Jorder ere bortforpagtede, og dens aarlige Afgift er 400 Rd.

Rosendahl opført 1847

Om Præstegaardens Jorder, hvis Beløb er 12 Tdr. Hartkorn, kan kun saare lidet anmeldes, naar man vil lægge Mærke til, at **Faxøe Byes** 18 Gaardsmænd og Præstegaarden ligge i Fællesskab med en anden Bye, nemlig **Stubberup**, der har 11 Gaarde, følgelig ligge alle disse Jorder i Flæng, og ere inddeelte i 3 Marker. Dette er ogsaa Aarsagen hvorfor Præsten har forpagtet Præstegaardens Jord til 3 Mænd i Byen. Fra Faxøe Bye især, hvilken ligger saa højt, har man den skønneste Udsigt til Østersøen, til Møen, Joenshoved, ligeledes til Skove og Dale. I henseende til de høje Beliggenhed er der vist kun faa Steder, som kan lignedes ved Faxøe.

Blandt de smukke Præstegaarde i Sælland bør Faxøe regnes, som for det meste blev opbyggt af Hr. Dreyer, der døde tidlig, savnet og begrædt af alle som kjendte ham, siden er den oppyntet og forskjønnet af Hr. Provst Heyberg baade ud og indvendig, og Haven er baade frugtbringende, pæn og meget ordentlig.

For den som ikke har seet den tilforn, er Faxøe Kalksteensbrud mærkværdig, store Gruber ere nedhugne i Jorden 10 - 20 Alen dybe og undeetiden 30 Alen brede, derfra ophugges Kalsteenene med Jernvægge og Hammere i saa store Stykker som en Karl kan løfte, Stenen er brunagtig, hullet og skarp at føre paa, meget haard, og undetiden glindsende, men der ere igjen forskellige Afarter, hvori blandt de hvide og blødere ere de mindst tjenlige til Kalkbrænderie. Saadan en Grube bruges af den Ejere saalænge Materien er god, men i manglende Fald opgraves en nye ved Siden af den forrige, og strax udenfor Byen seer man hele Snese saadanne større og mindre, ældre og nyere Gruber. De ophugne Steen sættes i Favn og sælges især til Skippere, som $\frac{1}{2}$ Miils Vej derfra ved Stranden kan indtage dem, og meget Kalksteen udføres af Landet, hvorom jeg har meldet noget ved Benævnelsen af den holsteenske Kanal.

Af den hvidere Kalksteen gøres ogsaa adskillige Postamenter til Haver, Buster og Pyramider, da den modtager Politur og ligner sribet Marmor. ja flere andre Ting kunne heraf udarbejdes, hvortil man ellers bruger Marmor, men dertil er den brune slet ikke buelig, den er skjør og hvas i sine Aarer.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Denne Kalksteengrund skal strække sig langt ind i Landet, men her ligger den temmelig øverlig i Jorden, med et par Alens Muld bedækket, hvorfor det i Faxøe Bye er vanskeligt at grave Brønde og faae Vand, da denne haarde Steenart først skal gjennehugges inden man kommer til Leer, Vand, og Vandaarer.

Roholte Præstegaard er liden og gammel, den har en kjøn have med en Sneglebanke, hvorfra haves en vid Udsigt til Lindesvold, Strandgaard, den lange Odde, Fjed, Præstøe Bugt, ja over til Møen, her løber igjennem Roholte en Bæk, som om Vinteren frembringer Vanskelighed nok for Kjørende og Ridende.

Jorderne ere frugtbare, Bønderne for det meste velhavende og sædelige, og endskjønt Sognet er kun lidet saa er det godt. Kirken er stor, maaskee for stor, efter Nutidens Folkemængder, den kan sees langt borte og er et Sømærke for de Sejlende. Man kjøre langs med Stranden forbi adskillige Huse og seer den lang Fjed, en Odde der skikker ud fra Strandegaard, næsten til Jonhshoved og danner saaledes Præstøe Bugt, paa denne Odde voxer megen Enebær Riis og kan græsses nogle hundrede Høveder, da Græsset mellem Buskene er meget triveligt.

Strandegaard

Indenfor denne Odde ligge Skibene trygge i Bugten for Stormvinde. De mange Huse langs med Stranden ere tildeels beboede af Fiskere, men nu fanges intet betydeligt imod forrige Tider, da Beboerne finde en bedre Næringsvej som Daglejere at save Brænde, grave Grøvter, sætte Steengjerder, luge Turnips, hyppes Kartofler o. s. v. paa Herregaarden i Nærheden, men Skade er det, at dette herlige Fiskerie forsømmes, thi Stranden her frembragte tilforn Mangfoldighed af skønneste Aal, Øreder, store Flyndre og andre fortræffelige Strandfisk, Kammeraad With har berejst disse Egne paa Fiskeriets Vegne, da der til dets Opkomst var et Selskab i Kjøbenhavn, og han finder at her er god Lejlighed til at drive samme i det store med betydelig Fordeel, - men det forblev blot ved forslaget.

Bekkeskou ligger en halv Miil fra Landevejen, man kjører igjennem en skjøen Allee med Skov paa begge Sider, og rare Pileplantninger paa Steengjerderne op til Gaarden. Hovedbygningen er opført 1797 af Hollandske brune Steen 2 Stokværk foruden Kjelder, den har kostet meer end man kunde kjøbe en heel Herregaard for, naar man tænker sig et par Snese Aar tilbage, men det er ikke overdrevent, naar jeg forsikrer at denne Bygning er en af de pragtfulde i Danmark, ja endog i Heeseende til indvendig Møblement.

En Rejsende bør see Bekkeskov baade for al den Pragt han der vil finde i Qvægstald, Hestestald, Billardshuus o. s. v. men han vil og som Landmand kunne see Udskilligt af sjældne Agerdyrknings Redskaber, Tærskemaskiner, Hakkelsemøller o. s. v. Her ere usædvanlige smukke Stadsheste, sædvanlige Mejerikøer, vel indfredede og sparede Skove, mange bedækte Grøvter som dog noget har forberet Jorderne. Her ere hele Marker at see med Tuenips (Roer), Kartoffel og Rødkaal, som give Huusmændene betydelig Fortjeneste som Daglejere. Bøndergaardene ere særdeles smukt opbyggede og tildeels

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

udfløttede, og Bondens Hoverie er ikke trykkende, da han faaer god Betaling for alt Extra Arbejde, men hans Tiende er næsten den samme som den var for 20 Aar siden, mange Huse ere byggede, men saalænge Beboerne kunne faae nok at fortjene i Haven, i Anlægget og ved Gravning paa `Herregaarden, saavelsom ved adskilligt andet Arbejde, saa kan det ikke være vanskeligt for dem at betale den aarlige Afgift.

Fra Strandvejen kommer man igjennem en liden Arm af **Nysø Skove** og paa den indgravede Vej til **Tubeks Mølle** (Tubæk Møllevej), her staaer endnu en af de gamle Høje Steene, en Vildbane Pæl, fra den Tid af da Kongens Jagt var paa hiin Side af Amtet lige til Stranden paa begge Sider.

Snesere, en stor Landsbye med 21 Gaarde som nu for en Deel ere udflyttede, den har gode Jorder især til Ærter og Byg. Præstegaarden er gammel med endeel Udbygninger paa Stuehuset af tarveligt Udseende. Kirken er høj, stor og smuk, men Blytaget er aftaget, som forhen endog trodsede Stormvindene. Sognet er af betydelig Udstrækning 534 Tønder Hartkorn, deri ligger en Ejendoms Gaard, Aaskous Mølle, som har mange Herligheder af gode Jorder, Skov, Underskov og kjøn Bygning, der samle Slagterne de indfødte Lam her i Egnen om Sommeren.

Engelholm, en Herregaard, der blev kjøbt paa den kongelige Auction 1774 for 30000 Rd. men er nu ikke at faae for det fiirdobbelte saa meget. Der er bygget baade Lade, og Hovedbygning særdeles got og smukt af Grundmuur, Jordene ere gode, Skovene i god Stand, og Bønderne velhavende, da deres Marker give fortræffelig Afgrøde. Haven er ret kjøn, i den øverste Ende under nogle ærværdige Træer er den forrige virksomme Ejer, den elskværdige H. Petersen begravet den 1.ste Martii 1803, savnet af Mange, især af sine Bønder og Beslægtede.

Engelholm Gods

Baarse, en stor Landsbye, en stor Landsbye, nu udskiftet, Jordene give anseelig Afgrøde, her boe et par Bønder som købe Stude, og fede dem og sælge dem til Kjøbenhavn med god Fordeel. Præstegaarden er smuk og nu pyntet med nydelige Værelser, Avlingen dertil er af betydelig Udstrækning, den har Skov, 3 store Mensal Gaarde og nogle Huse.

Igjennem den lille kjønne Bye **Faxinge** (Faksinge) over den store Aae som løbet til Præstøe, kommer man til Herregaarden Beldringe, der blev kjøbt paa den kongelige Auction for 48000 Rd. dens Bygninger ere gode, høje og vel vedligeholdte, ud imod Vejen er der over Porten et lidet zitrligt Spiir og Sejerværk. Avlingen dertil drives got, saa de fleste Huse ikke kan rumme det Indhøstede, men samme maae sættes i flere Stakke. Have har endeel fremmede Træarter af Piil, Ahorn, Lærketræer, Akasia o. bl. Et betydeligt Teglværk,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

store Skove, gode Enge, og skjønt Mejerie tilhørende Gaarden. Kirken ligger tæt ved, men har intet udmærkende og er bygget i en Dal, hvor en dejlig Kilde, ventelig i forrige Rider, hellig, har givet Kirken nogle Fordele, og maaskee er Aarsagen at man har bygget den paa dette lave Sted, næsten i Udkanten af Beldringe Sogn.

Beldringe

Christiansminde er en af de Parceller som forhen bleve Arvefæste Gaarde paa 99 Aar, alle de andre gik tilbage da de kongelige Godser bortsolgtes, imod skikkelig Vederlag til Beboerne, denne var opbyggt af en Kjøbmand i Præstøe, som ikke vilde give Slip paa Gaarden og dertil hørende betydelige Jorder, Skove og Rettigheder, men nu er den siden kjøbt og tilhører Beldringe, da dens Jorde grændse derpaa.

Schibbinge Kirke ligger eenlig ude paa Marken omringet med Træer, **Byen** af samme Navn har gode Jorder og de fleste Bønder ere velhavende. Nogle af Byens Jorder grændse ned til Præstøe Fjord, der har Præsten Hr. Bøgh gjort mange gode Forbedringer paa sin Lod, og især drevet Staldforingen med megen Fordeel, for dette og mere i Agerbruget har han erholdet Landhuusholdningsselskabets Guldmedaille No. 2 som et Agtelses Tegn.

Ulledie (Ugledige), en Bondebye af 14 Gaarde, nogle Huse og en Kroe. Markerne synes at vente paa den arbejdsomme og flittige Haand, da meget kunde gøres til Jordernes Forbedring af en tænkende Landmand. Her er Amtets almindelige Arresthuus, en firkantet trofast grundmuret Bygning, med Kjelder neden under til de grove Forbrydere, og Værelser oven paa til de honnette Skjelmer. Det er sjældent ledigt da Wordingborg Amt er stort, og sjælden hører man at nogen Arrestandt brækker ud derfra og løber bort. Tinghuset er lige over for, hvor der hver Torsdag holdes Rettens Pleje af den kongelige Birkedommer, men

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

da Sagerne ere mange, uagtet Forligelsekommissionen hæver endeel, saa vedvarer Rettergangen ofte om Fredagen med, og derfor er det dog vel at i Byen findes et Gjæstgiversted, hvor Parterne og andre Rejsende til og fra Lolland kunne nyde fornøden Beværtning. Her er en kjøn Egn med mange Dale, Bække, Banker, Cirkel af Skove og Udsigt til Stranden.

Rettersted ved Ugledige sidste hængning var 1860.

Lekkende, en Herregaard uden Hovedbygning. De mange Stakke Korn udenfor vidne om god Afgrøde, ellers seer Gaarden og det Hele saare tarveligt ud, og der er begyndt med Steenslæbning, Vejenes Fyldning o. s. v. som maaskee skal siden fuldføres.

F. Rasmussen. 1838. H. C. O. 1838.

C. A. Rasmussen Forlag

En Beretning & C. 1838.

LEKKENDE
för Lekkinge, i Sjælland, opført 1838.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Ægizborg Præstegaard (Øster Egesborg?) er meget pyntet, Skoven og Engene vidne om Tænksomhed, Flid og vel anvendte Bekostninger. Bøndergaardene der i Byen og de udfløttede ere ogsaa kjønne og sande Contraster imod andre i Naboe Egnen. Kirken er stor og pyntet udvendig. I sognet ligger Lilliendahl og nogle Ejendoms Gaarde, der ere seeværdige.

Kulsbjerg, den højeste Bjergstrækning paa Sællands sydlige Kant. Mange Træstød og Buskase vidne om, at der forhen har været adskillige Skove, neden om Bjerget ere mange Moser, Krat, Steen, Stubber, Sumper, mindre Høje og Overdreve, som alt kunde opdyrkes, saa Øjet ikke den Fryd ved at skue ned ag Bjergets Omegne, som det har ved den majestætiske vide Udsigt oven fra Aasen, og i klart Vejr seer man Kysterne af Pommeren, Lolland og de fyenske Udøer.

Nyrood, (Nyråd) en Bondebye, men har nogle Kjøbstæds Friheder, her ere mange velbyggede Huse og kjønne Haver, Jordens Afgrøde var fortreffelig, da jeg just saae den engang i Høstens Tid, men jeg har seet Byen flere Gange siden. Herfra giver Wordingborg sig got ud og vises større end den virkelig er. Denne Bye synes og at være Stadens Forstad, og i Fordums Dage har den ventelig været et Stykke af selve Staden.

Ukendt Årstal

Iselingen, et Baronie tæt ved Wordingborg med store Marker, derpaa er kun Ladebygninger, men ellers boer Forpagteren paa den gamle Slotsplads, hvor der endnu staaer tilbage et højt rundt Taarn som kan sees langt borte, det kunde nedrives, ligesom det øvrige, men Ejeren hat af en Slags Respekt for gamle Mindesmærker endnu ladet det staae.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Parti fra Islingen skov 1860

Rosenfeld har ligeledes kun Ladebygninger, men meget gode og store Marker, Enge og skove i en betydelig Strækning gjøre denne Herregaard til en af de kostbareste her i Egnen, saa at flere Kjøbere nu i faa Aar alle have profiteere derpaa naar de bortsolgte den. Disse øde Herregaarde, saavelsom Aunøe, der og nu har Hovedgaardstaxt og er en omflydt Øe, tilhørte alle forhen Wordingborg Slot og bleve bortsolgte paa den kongelige Auction, og kjøbte alle den Tid for en liden Priis i Forhold til nu, af en Conferenceraad Iselin, som blev Baron og gav Hovedgaarde sit Navn.

Rosenfeld

Wordingborg, 14 Miil fra Kjøbenhavn, er nu kun en liden Stad, men har i fordums Dage været anseelig, da Slottet stod der, da Waldemar og andre Konger der havde Residence. Slottet er bygt 1166, hvis mange Huse og Taaerne vare saa vidtløftige, at det lignede en lille Stad, der var befæstet med Grave og store Volde med faste Muure og Spire, saa dets Lige ikke var i Danmark, det anlagdes i Hensigt at tugte de tvendiske Sørøvere. Kong Waldemar døde her, siden har det været beboet af adskillige kongelige Personer over i 200 Aar, som forbedrede og tildeels befæstede det, men Krig og Ildsvaade havde begge medvirket til Slottets Forfald, og endelig blev det solgt til Nedbrydelse 1769, dog staaer Gaasetårnet endnu, som er højt og kan sees langt borte, det bruges til Arresthuus for Malefikantere, Rudera af Slottet ligge endnu synlig og kan ganske opbrydes, endog nogle Klodser staae som Pyramider, hvor Kalk og Steen er meget stærk forenet

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

med hinanden. Voldene og Gravene ere endnu, i hvor meget man end har gjort sig flid for at undgaae begge Dele. **Wordingborg Slot** var et særdeles Yndligsted for Waldemar, da han efter Legendens ønskede at blive der bestandig.

Wordingborg slot 1749

Byen har en ikke ubetydelig Handel med Korn og Fedevahre, som kjøbes af Amtets Bønder, især er Flæsk og Ærter derfra i stor Rye. Her boe endeel kongelige Betjenter saasom Amtsforvalteren, Krigskommissairen, Toldere o. a. fl. samt endeel Enker af gejstlig og verdslig Stand, som ogsaa en Eskadron Ryttere. Der ere altsaa omtrent 150 Indbyggere, 40 Tdr. Hartkorn til Byen og endeel Høveders frie Græsning paa Kundskov. Der er en lang krum Hovedgade og nogle smaae Stræder, deri ere dog endeel kjønne ja smukke Bygninger, tildeels store og grundmurede, men atter igien mange simple smaae Huse. Kirken har intet Udmærkende. Torvet er Temmelig stort, der ligger den latinske Skole og andre publique Bygninger. Men adskillige Ting vidne om Byens Storhed og Pragt forud, da den er en af Danmarks ældste Kjøbstæder omtrent 700 Aar gammel, og dette er atter et Beviis for Grandskeren om alle de mægtige Tings Forgjængelighed.

Her døde Hereboe 1637 som Præst til Byens Kirke, da han tilforn havde været Præst ved Nicolaj og Slotskirken i Kjøbenhavn og siden Biskop i Tronhjem, men blev afsat og endelig Wordingborg Sognepræst, han var i sin Tid en berømmelig Poet, men har ellers skrevet en Hoben i Prosa, der ej er efter Nutidens Smag.

Situationen omkring ved Wordingborg - ja - min Pen formaaer ikke at give en Beskrivelse om dens sjældne Skjønhed, den maae sees - og sees i flere Dage - Skove, Agre, Stranden, Grønlund, idelige Skibe, Fiskerbaade, fjernere Kyster af Naboe Egne og større Øer, Kirker og Gaarde i land Afstand, Rejsende på Landevejen o. a. bl. ere romantiske Objekter, som fordre en heldig Pensel.

Byen selv har kun faa skibe, men Udførselen af Korn og Fedevahre skeer for største Parten ved Marstaller, eller Dragøer Skippere. Fiskeriet bruges ikke som det kunde og burde, da dertil er saa god Anledning i Grønsund og paagrænsende Søbugter, dog haves ved Tilførsel andensteds fra ofte fersk Fisk. Sild, Aal,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Gjedder, Torsk o. s. v. faa Wordingborg just ikke er et kostbart Levested i Forhold til andre Byer, og de store Skove i Nærheden og Tørvemoser endnu bidrage til at Ildebrændsel ikke er saa dyr som i andre Sællandske Egne.

Tvende Vejler løbe ind fra Sundet neden for Slotsbanken, hvorover Vejen er anlagt som løber ned til Færgebroen, der er 1/4 Miil fra Byen. Transportforvalteren har en smuk Boepæl, giver god Beværtning og holder Færge jagterne og Baadene i god Stand, samt bær omsorg for at Folkene ved Færgeløbet iagttage deres Pligter imod Rejsende.

Overfarten over Grønsund til Falster er omtrent 2 Miil, og man seer der adskillige Øer i Nærheden, Rybergs prægtige Blegerie ved Westerbek og forskiellige, frapante Situationer af Kysterne paa Falster, Sælland og Møen, ja man møder idelig Skibe, der sejle til og fra de andre Danske Provinser igiennem Sundet.

Gaabense, en Kongelig Færgegaard, hvor der er en lang og høj Skibsbroe udbygget i et Knæe, her er den agende Postes sædvanlige Overfart til og fra Sælland, men om Vinteren, naar Isgangen er stærk i Grønsund, maa Posten nogle Gange drage over Møen, her er ingen ordentlig Vognmandsdragt, men Rejsende befordres af nærmeste Bønder, som ere pligtige at kjøre, altsaa maae man have Taalmodighed at vanke omkring i og ved Færgegaarden, indtil der blir sendt Bud, og Bondevognen kan komme, dog naar Vognen kommer, saa gaaer det hurtigt og rask paa de gode Veje.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

1910

Nørre Vedbye Kirke har et højt Taarn, og er indvendig særdeles smuk, med mange Ornamenter og gode Malerier, nogle Epitafia vidne om de Tiders Sæmpelhed i Architectur og Indskription. I Sognet ligger Svededahls Gods, solgt paa den kongelige Auction og siden kjøbt igjen af Kongen, som har ledet Gaardene og Husene udflytte, og det er et smukt Syn at see de mange større og mindre Vaaninger i en Cirkel beliggende. Sognet har kun lidet Skov og mindre Tørveskjær, er ellers en god Korn Egn især nu siden Udskiftningerne ere tilendebragt.

LANDSKAB VED NØRRE VEDBY KIRKE

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Klippinge Kirke har et højt og smukt Spiir, ligger paa den anden Side af Norret, en Hav Viig der gaaer ind i Landet over en halv Miil, men er dog flak Vand, saa man kan kjøre derover, var det i Mærskens, blev denne Vejle ikke saaledes ubenyttet, den blev afdæmmet og gjort brugbar til Ager og Eng ved hensigtsmæssige Indretninger. Maaskee det kan skee siden, ja ejede jeg Grunden paa begge Sider, torde jeg sikkert vove denne Operation og skulde ikke forfejle Erstatningen af Bekostningerne mangefold.

Ved Kirken ligger en Kilde, der i Falster er lige saa navnkundig for sin helbredende Kraft hos godtroende Patienter som Helene Kilde i Sælland ved Thiswilde. 1692 skal Kongen, Dronningen, Prindsen og endeel fornemme Personer have beseet Kilden og skjænket den anseeligt, endnu besørger den af mange især verkbrudne Personer, fornemmelig St. Hans Aften.

Waalse Kirke ligger paa en Halvøe eller lang Odde af Falster, den Altertavle er seeværig formedelst Bildhuggerie, Forgyltning og Malerie. I nærheden sees Rudera af det gamle **Slot Borre (Borregårdsvej)**, og en stor Steen sees med Jernring udi, ventelig har der tilforn været Skibshavn, da det grændser til Guldborg Sund. Jorderne her ere ikke af de bedste og Græsningen ikke af stor Betydenhed. Mange Strandfugle sees i Flokketal omkring paa Brinkerne og Agrene. Besynderligt nok at ingen skyder dem, deres Fjær var dog Skuddet værd.

Guldborg Færgegaard er en anseelig smuk Boepæl, med gode Jorder og kjøn Have, herfra til Skibsbroen er en slem Vej og ikke kørt, hvorfor mon den ikke er anlagt nærmere Sundet til meer Bequemmelighed for Rejsende? - Men dertil er vel sine Aarsager, som Sagkyndige bedst kunne forklare. Vejen fra Gaabense til Guldborg er god og vel vedligeholdet. Man seer Flid og Virksomhed allevegne iblandt Bonden, og der er noget raskt i deres Væsen og Fermitet i deres Fremgangsmaade forskjelligt fra den sællandske Almue, dog, de lydlige Sællandere ere ikke som de nordlige, om hvilke Pastor Jonge har udgivet sit navnkundige Karakteristik.

Guldborg Sund er kun 1/8 Miil bred men meget dyb, Færgepengene kun 12 pz, der ere flinke Søfolk som taknemmelig modtager de Drikkepenge man vil give dem, uden at klynke og vise sig nærige mod de Rejsende.

Strax paa Lollands Strandbred er et lidet Værtshuus, hvorfra Befordring forskaffes til Saxkjøbing, paa den nye meget skjønne og brede Vej anlagt af den ædle Baron Lehn, den er behagelig for enhver Rejsende at passere formedelst de adskillige Afvexlinger af Konst, Natur, o. s. v. men jeg tog Befordring til en anden vej paa højre Haand langs med Stranden.

Wiknæs Præstegaard (Vignæs) er stor og got bygget, derfra er en smuk Udsigt over Stranden til Sælland, Avlingen er i skjøn Stand og drives med god Fordeel, her fanges mange store fede Aal af Tjenestefolkene om Aftenen ved Blus i stille Vejr, da de vade ud langt over Knæerne baade Piger og Karle efter denne Fangst, men desuden ere der Huusmænd, som egentlig afgive sig med Fiskeriet i flere Grene. Heste, Qvæg og Sviin ere store og i god Stand. Kaldet selv er kun lidet 127 Tdr. Hartkorn, har omtrent 300 Mennesker, hvorfor Kirken og kun er iblandt de meget smaae og uanseelige.

Bøndernes Jorde ere gode og frugtbare, og deres Boepæle ganske kjønne, ja de udflyttede endog overmaade smukke og rummelige, nogle deriblandt Landbygninger, men beboes just ikke af Bønder.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Paa Vejen til Wiknæs, langs med Stranden var megen Tang, store Steen, betydelige Skovstrækninger, hvis Træer dog vare afstudsede meget paa Greenene saa det vanzirede dem, men dette er Tilfældet flere Steder ved Strandkanterne, hvor ventelig opløbne Baade rane i saadan Afkrog, ja maaskee andre gjøre det og give Søefolkene Skyld derfor. En utrolig Mængde Vildgjæs flokkedes mod Aftenstunden for at søge op i Kornagreene, (der var just først i September) og man fortalte mig siden, at alle paagrændsende Landmænd tage stor Skade af disse Vildgjæs, som nedtraadte mere Korn end de just opaade, og hvem torde skyde her, da hele Strækningen er Baroniet Guldborgland - men fange dem i Garn eller Snarre, vat det lovstridigt?.

(Guldborgland var et dansk baroni oprettet 17. september 1784 for Poul Abraham Lehn af hovedgårdene **Orebygård** og **Berritzgaard** (Kogangen 11 Sakskøbing) Baroniet blev opløst ved lensaflysningen 1919.)

Endnu bruges der og enkelt Steder det saa kaldede gamle Maal til en Tønne Kornvahre, som er mere end 8 Skjepper dansk Maal, dog det er kun indbyrdes blandt Bønderne, thi kjøbmændene tage ikke derimod. Mange Huusmænd have faaet deres Lodder og Boepæl ud imod Oexøe, saa der er kun faa i Byen eller ved Gaardene.

Vejene overalt paa Baroniet Guldborgland udmærker sig ved gode Anlæg, brede Grøfter, Plantninger paa Siderne og tildeels kjønne Bøndergaarde lige over for hinanden. Ege og Bøgeskov ere mange, store og betydelige, men nogle af de gamle ærværdige Træer burde fældes, da deres Top og Grene vidne om en overmaade høj Alder, men da disse udgaaede ikke just ere saa tjenelige til Gavntømmer, saa staae de og vente paa at bestemmes til Favneved.

Her fra den yderste Pynt af Baroniet er kun en kort Overfart til de 3 store og 2 mindre Øer, nemlig: **Fæmøe**, der bestaaer af tvende Byer og endeel Huse, som ialt udgjør 217 Tønder Hartkorn. Kirken er ikke liden imod mange andre i Lolland, og har et Taarn, Øen er ½ Miil lang og lige saa bred. **Feyøe** er næsten af samme Størrelse, har en Kirke med Taarn, og 2 Byer, **Askøe** er mindre en de andre, men har dog Kirke med en kostbar Altertavle, 13 Bøndergaarde og nogle huse. De mindre Øer paa denne Side af Landet, som vel have Beboerne men ingen Kirke, ere: **Baagøe (Rågø)**, **Skoløe**, **Wejerøe** og **Lille Øe**, alle ere de meget frugtbare og dyrkes vel, endskjønt de fleste Indvaanere ere Søefolk og passe Skibsfarten, men de gamle Mænd, unge Drenge, de vanføre Folk og Fruentimmer dyrke Jorden, og man seer Vindskibelighed paa de fleste Steder.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Hr. Magister Sommer, Præst paa Fæmø, har givet mig nogle Underretninger og Oplysninger om disse Øer: -

"Hver Bonde har omtrent 5 - 6 Tdr. Hartkorn og dertil 50 til 70 Tdr. Land, de fleste ere nu udskiftede, men denne Fællesskabs Ophævelse havde i Førstningen mange Fordomme imod sig, som nu tildeels ere hævede, da Erfaringen har lært dem det bedre, thi nu holdes 8 - 10 Køer da hver Mand har fået sin egen Jord, og derimod saa gode Heste, som forhen vare usle, smaae og alt for mange til hvert Sted.

Bøndergaardene ere smukke og vel vedligeholdte, de overtræffe de fleste af de Sællandske. Og naar Fæmø og de andre Øer kun havde Skov eller Tørv, kunde de regnes blant de særdeles gode, ja bedste i det østlige Danmark, men man har stor Mangel paa Ildebrændsel, som alt maa hentes fra Lolland eller andensteds, dog er her Tørv, naar den tilbørligen søgtes ved Vands Udgravning.

Strandinger ere sjeldne, uden enkelte Ting som kan opdrive, Fiskeriet drives ikke som det kun og burde, men Agerbrug og Indhegninger, endog med Steengjerder, bør man berømme Øboerne for: paa Feyø ere Tangdiger, enkelte Jorddiger og levende Hegn nogle faa Steder, som ventelig ikke lykkes formedelst Landet mangler Læe af Skove og Buskadser.

Alle Bønderne ere Selvejere, men de kunde være Herremænd, om de vare driftige nok i flere Henseender. Fæmø er et Canaan, som ved større Flid af Indbyggerne kunde komme til at flyde med Melk og Honning. National Katakteren i det heele er godmodig og velvillig, men tillige modig og kjæk, Mandfolkene ere alle indrollerede til Søtjenesten, og de gaae bestandig i Sømandsdragt, endog de der blot leve Jordbrugere. Her ere 3 4 Skippere og endeel som eje mindre Skuder, hvormed de sejle til Landets Kjøbstæder endog til Hamborg.

Almuen har herlige Naturgaver, intet slavisk hos sig og det er en Glæde at boe iblant disse ædle Mennesker, naar de kun kunde løsrive sig noget mere fra Fordomme, og fra de tilsejlende Skippere, der give dem Smag paa Luxux, men dog bør det siges til Øboernes Roes, at de ikke ere overdaadige eller drikfældige, som nogle andre Infulaner. Tjenestefolkene ere gode og ikke dyre, en ferm Avls Karl faaer 20 Rd, en Pige 6 - 8 Rd., men Høst Arbejdere ere særdeles kostbare, især naar det træffer sig at Søefolket, som Matroser, er indkaldet, da maae en Bonde leje Høst Arbejderne fra Sælland og Lolland, og ofte for 4 Uger give 10 - 12 Rd. ja endda neppe kan faae dem, fordi alle Øboerne da ere i lige Forlegenhed.

Femø 1907

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Endskjønt man kan avle Madurter, Hvidkaal og Rødløg der paa Øen af usædvanlig Godhed og Størrelse, saa ere der dog kun faa Bønder som afgive sig med Havedyrkning, maaskee fordi andre Beskæftigelser gjøre det mindre mueligt for dem. Dog bør Fogden Jens Rasmussen i Nørrebye nævnes med Agtelse, at han har lagt meget Vind paa en god Frugt og Kiøkkenhave og burde vist have Præmie derfor, naar Anmeldelsen derom behørig blev gjort, hans Mark Hegn, gode Opførsel og Børneopdragelse, gjør ham ogsaa til en meget ærværdig Bonde og hans Navn være længe et Exempel for Andre til Efterfølgelse.

Der tillægges en temmelig Mængde Gjæs til Salg, Kalvene og Lam kun til egen Fornødenhed, dog Arten er smaae skjønt trivelig, men de mange Heste kunde nok indskrænkes til færre, da de koste for meget at føde, Tiende leveres in natura, eller efter aarlig Accord, den er endnu ikke fastsat efter den kongelige Indbydelse.

Jorden brakkes, gjødes, harves og atter pløjes ofte til Vintersæd, men der staaer og en Afgrøde af Rug og Hvede paa Bondens Mark, hvis Lige jeg (Sommer) aldrig har seet, hverken i Lolland eller Sælland, og jeg tvivler paa at nogen Hvedemark kan staae bedre, men hvo der ej har seet det, troe det neppe. En Bæk gaaer igjennem Landet, deri opstiger Strandvandet undertiden og gjør megen Skade ved Oversvømmelse, og det salte Vand bliver staaende paa de lavere Steder uden at kunne komme tilbage. At hæve dette Onde var ganske vel muligt ved nogen Bekostning og passende Afdæmning, især da det rigeligt vilde betale sig, eftersom disse lavere Egne ere den rene gode Mærskgrund, og have samme Egenskaber som Strandkanterne ved Tøndern og Husum, men Fordomme, Frygt for Bekostning og andet mere, har hidtil standset nogle Kyndigeres Forslag og Ønsker i den Henseende. - Sandt nok - Landets egne Folk har ikke Tid til saa stor en Operation, men kyndige Arbejdere maatte forskrives og betroes Inddæmningen."

Fæmøe Land ligger højt og derfra kan sees baade Sælland, Lolland, Falster og Fyen, saavelsom mangfoldige Handelsskibe der daglig sejle forbi, Agrene ere gode, der er ingen Sandflugt eller andre Ubehageligheder, kun at Søen paa den nordre Side ved stærk Paabrud bortskyller noget at de tilgrændsende Agre. Præstegaarden er ret smuk og saare got vedligeholdt, hertil er en liden god Avling og nogen Lejebord bestaaende af 2 Vænger, hver paa en 8 Tdr. Land, som alt giver god Afgrøde.

Taars Præstegaard er mangfoldig istandsat, som især er kjendelig for dem som have seet Stedet i forrige Tider. Der er en meget smuk Have. Kirken ligger tæt ved, Vejene dertil ere gode og brede, Bønderbyerne have godt Udseende baade paa Bygninger og Marker. Den har til Sognet 370 Tdr. Hartkorn og 70 Sjæle, har forhen været Annex til Wiknæs Kirke, men nu har hver sin egen Præst.

Majbølle Præstegaard ligger meget skjønt tæt ved Guldborg Sund, savelsom Kirken. Kaldet maa svare 100 Rd. til Præsten i Saxkøbing, da det dertil forud har været Annex. Majbølle Præstegaards Avling er 3 Tdr. 7 Skp. 3 Fdf. 1 Ald, udskiftet af Fællesskabet 1784 og udgjør i Areal 34 Tdr. Land og Eng, geometrisk Maal, noget af Jorden er god, men noget ikkun maadeligt, Sognets Hartkorn er ansat for 380 Tdr. men i de 2de tilliggende Byer er ikkun lidet Jord paa Hartkornet, da en Bonde i Majbølle Bye, hvor de alle ere lige i Hartkorn, ikke har meer end 30 Tdr. Land i 6 Marker, ligeledes i Hjems Bye, hvor ligesaa alle ere lige i Hartkorn og staae for 8 Tdr. 2 Skp., men have ej mere hver end omtrent 40 Tdr. Land, disse 2de Byer ligge i Fælledsskab, dog hver Bye for sig, den 3die til Sognet liggende Bye Soesmarke er udskiftede af Fællesskabet og hver Mand staaer for Hartkorn 6 Tdr. men har henimod 50 Tdr. Land. Haven til Majbølle Præstegaard er saa godt som fra nye anlagt 1783 og 84, et Lysthuus bygt derudi 1788, hvorfra haves en behagelig Udsigt til Nyekjøbings Opsejling, som og til Falster, og kan man deruid tælle 8 Kirker samme steds.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Berridsgaard en gammel Herregaard med tarvelig Bindingsværks Bygning, men Laden, Mejeriet og staldene ere nye af Grundmuur, store og med kostbar Indretninger, dette saavelsom Teglværket, de betydelige Skove og gode Marker ere nok værd at see for en tænkende Landmand, Haven er vidtløftig med Alleer og mange Træer, men har ellers intet Udmærkende hos sig.

Ourebyegaard ligger tæt ved den Bugt som Stranden gjør ind fra Bandholm Toldsted, Hovedbygningen er brystfældig og gammel, men Ladegaarden, det anseelige Kornmagazin og den betydelige hollandske Vejrmølle, ere desto prægtigere, tildeels af Grundmuur og alt er opført med al mulig Fuldkommenhed. Marken er inddelt i 11 Lodder hver paa 40 Tdr. Land foruden 3 smaae Friskove 80 Tdr. Land, hvoraf 2 drives med Hvede og Rug, 1 med Byg, 1 med Havre og 2 ligge Brak, 1 saaes med Klever og 4 afgræsses af Qvæget skiftevis, der holdes 160 Køer.

Ourebygaard avlsbygninger.

Bøndergodset er udskiftet, og der dyrkes fortrinligen Hvede og Ærter, hos nogle er Klever Avlingen kommen i Brug, Kreaturerne tøjres, altså indskrænkes nu Antallet af Sviin, Faar og Gjæs, som forhen gik løse især paa Brakmarkerne. Fiskeriet forsømmes endog af dem der grændse lige til Stranden. Plovne ere svære især for de smaae Heste, og for den mangfoldige ofte Lollandske Pløjning, som dog i visse Maader er nødvendig efter Jordens Beskaffenhed.

(Der er et Ordsprog blandt Sællanderne: Lollands Pløjning og Helvedes Pine faaer aldrig Ende.)

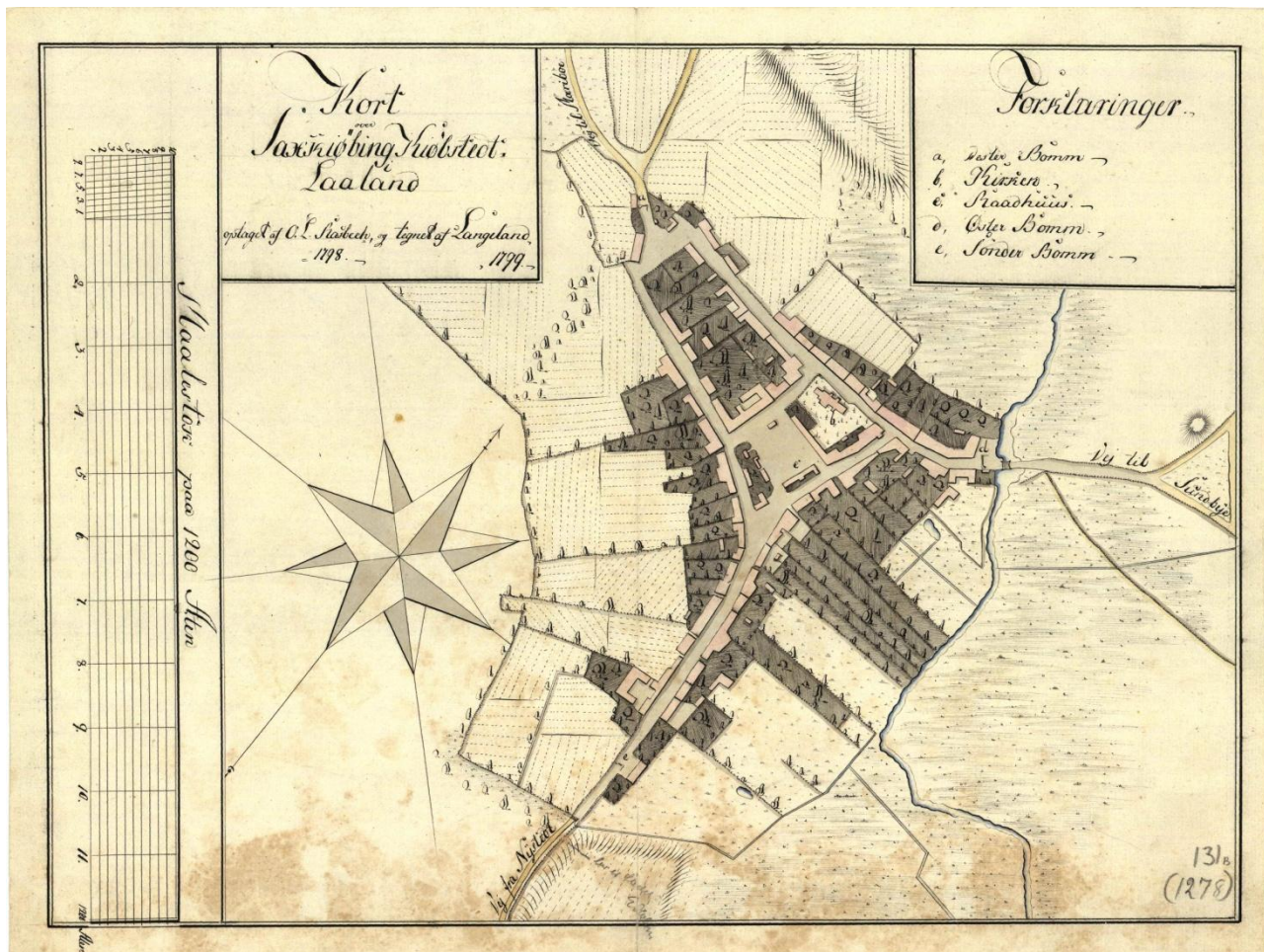
Her i disse betydelige Skove ved Berrids og Ourebyegaard kunde beqvemmelig anlægges en Træskoe Fabriqve ligesom paa sine Steder i Jylland, der indbringer meer end 1 Td. Guld. Paa den østlige Kant der i Landet er der over 40 Sogne som gjøre Træskoe, hvert Sogn har omtrent et par Snese Mænd, som hver gjøre 6 Læs aarlig og sælge til Kjøbstederne, som igjen føre dem herover. En øvet Karl kan der gjøre 30 Par om Ugen, ja mere, og faaer kun 6 pz i Arbejdsløn.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Saxkjøbing er en gammel Kjøbstad, der har fine Privilegier fra Christian 2. Den maae føre sine Wahre fra Ourebye Skibsbroe ½ Miil derfra, en har dog en ganske god Handel især med Udførsel af Landets Produkter. Kjøbmænds Gaardene ere flere og ret kjønne. Byen har lidt meget ved Ildsvaade og især sidstafvigte September 1800, jeg var der strax efter og saa de mange nye Bygninger, som vare under Murernes og Tømmermændenes Hænder for at opføres. Kirken har et lavt spidst Spiir, og er maadelig stor, Raadstuen ligger paa Torvet, som er rummeligere end mange andre i de smaae Kjøbstæder.

En lille Aae gaar op til Byen fra Ourebye, som dog ikke er sejlbar.

Saxkjøbing 1799

Gaardene ere ganske kjønne for en lille Kjøbstad, og de faa Professionister der nære sig godt, fordi Levnetsmidler just ikke ere dyre, men Urtekræmmervahre, som for det meste maae tages fra Hovedstaden, ere i højere Priis. Byen indeholder 700 Indvaanere. Her er en Fabriqve af fine Stoffer, som tildeels ogsaa drives i Forstaden Rørbech. Byen har skjøn Agerjord, hvor der voxer allehaande Korn saavelsom Tobak, men da der ere saa mange Steen i Omegnen, saa er det underligt nok at der ej er flere Steengjerder. At staden er gammel vidner Historien, især om Christopher 2, som der 1331 blev fangen af sin Broder Gerhard. Iblandt de ældre Stiftelser, som ere tildeels anderledes bestemte efter Tidernes Tarv, er dog endnu tilbage Hospitalet, som underholder nogle Fattige af Borgerne.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Waabensted Præstegaard er af gammel Bygning, men den har gode Jorder, som drives til al muelig Fordeel, da Præsten har gjort meget til sammes Forbedring, og deri foregaaet Bønderne med gode Exempler. Kirken er ikke stor med kjøn, Sognet har 348 Tdr. Hartkorn, og de fleste Bønder ere udskiftede, en Gaard paa 6 Tdr. Hartkorn har omtrent 36 - 44 Tdr. Land Ager og Eng geometrisk beregnet. De udflyttede Gaarde have næsten 40 Fag Huus i alle Længder godt bygget, men de gamle Gaarde i Byerne ere kun maadelige, for mange Heste 10 - 12 for faa Køer 3 - 4 er en reen Ødelæggelse for Bonden, men til Hoveriet maa han rigtig nok have flere Heste, og derfor er ogsaa Mængdens Forfatning ikke den ønskeligste, thi mange Tjenestefolk maa holdes endog for Hovtjenesten, og en Karl fordrer 30, en Pige 11 Rd. og Daglejere stiv Betaling, desforuden megen god, ja næsten for lækker Føde fordre Folkene som en Skyldighed af Hosbonden.

Korn er det eneste som Bonden lægger Vind paa, Havre, Urter, Hør, Hamp, Humle, Kartofler, o. d. l. er saare sjældent at finde hos en Bonde. - Og Huusflid - ja saa omtrent det der bruges af Lærred og Vadmæl i Huusholdningen, men ellers intet til Salg.

Tienden ydes in natura i Waabensted Sogn, men nogle Præster der i Egnen ere komne til Accord med Bonden om 2 Skiepp. Hvede og 2 Skiepp. Byg af Td. Hartkorn, som synes at være passende for begge Parter især i Lolland, men ikke der, hvor man sine Steder i Sælland har 4 Td. Hartkorn til henvend 60 Td. Land.

Præstegaardens Hartkorn er 10 Td. 2 Skpr., har 70 Td. Land i 6 Kobler indhegnede got med Grøfter og Piil, de 4 deraf besaaes med Hvede, Byg, Ærter, Havre, Klover, de 2 slaaes og græsses, der holdes 8 Heste, 16 Køer og nogle Faar, som alle tøjres.

Til **Nielstrup Herregaard** (nielstrupvej) ligger 40 Td. Hartkorn, Waabensted Kirke, 47 Bønder, 9 Marker, hver paa 45 Td. Land, samt god Skov og Enge. Hollænderiet er 120 Køer, 40 Unghøveder, 30 Faar og 20 Heste. Agerbruget er meget forbedret der i de senere Aar og forbedres aarligen. Hovedbygningen er Grundmuur, omgivet med Grave, Peder Basse boede der i 1392, og siden mange adelige Familier, tilsidst de Flindters.

Nielstrup

Mariboe Borgere have før og siden 1716 havt i Leje tvende ved Byen liggende Marker, Nørre og Øster Mark kalde, tilhørende Kongen, ansatte for 55 Td. Hartkorn og i Skoven 14 Sviins Olden. Disse 3 Marker ere af ulige Størrelse, derudi kan saaes omtrent 160 til 170 Td. Korn. Derforuden ligger ogsaa her den saa kaldede Mariboe Skov, der kan omtrent ansættes for en 40 Td. Land. Hidtil har den endnu ikke været opdyrket, men er afbenyttet til de Høveders Græsning, som ikke maae komme i Nørrehave, ja vel og til Faar og Gjæslinger. I fuld Græsning kan der omtrent holdes 30 Høveder. For nærværende Tid er Græsningen højst maadelig,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

endeel af den bestaaer af Moser og Uføre, som ved Flid let lunde forvandles til frugtbringende Jord. Ved Byer ligger ogsaa en liden Egeskov, Nørrehave kaldet, som er omtrent 52 Td. Land, og skjøndt den udgjør Byens vigtigste Græsning, saa er den dog overmaade knap. Foruden ovenanførte ligger ogsaa i og ved Byen 8te Vænger af forskjellig Størrelse, fra 2/3 til 10 Tønder Land, hvori kan saaes henimod 28 Tønder Korn, og avles nogle Læs Høe. Ejeren af disse Vænger formener at de ere frie Ejendom, der svares ingen Tiende af dem, enten til Kirken eller Sognepræsten, men hvad Ret er paa hvad Grund veed man ikke, nogle af dem have tilforn været Frugthaver og Byggepladse. Sognepræsten har ogsaa ved sin Gaard et Vænge paa omtrent 4 Td. Land, og Byefogden er lidet i Nørre Mark knap paa 1 Td. Land. Den øverste Landsdommer er og tillagt et lidet Stykke Jord i Øster Mark, omtrent 1 Td. Land. Af byens Jorder er allernaadigst tillagt Sognekaldet 24 Td. Land og 3 1/4 Koes Græsning i Nørrehave, foruden den til Jorderne stødende Engbund, og det residerende Kapellanie 7 Td. Land foruden Engbund og en Koes Græsning i Nørrehave.

I Aaret 1802 lod S. T. Hr. Dr. og Land Physikus Mivet opbygge en nye smuk Gaard i Mariboe, den bestaar af Bindingsværk, er en Etage høj, og i Vinduerne store engelske Ruder. Apotheket er og en meget smuk Bygning. Forhuset er Grundmuur, den eneste i Maribo. Torvet er stort og rummeligt, og kunde, naar det blev holdet reent, være en overmaade dejlig Plads, men er nu om Vinteren et reent Uføre. Til Trods for al architektisk Smag er midt paa Torvet opført en Bygning, Raadhuset kaldet, af Bindingsværk med en Qvist oven paa. Denne Bygning er et forunderligt Compositum, den indeholder Sprøjtehuus, Raadstue, Tjenerens Værelser, Borger Arrest, Tyve Hul, Daarekiste, Landsting og Byeting.

Midt inde i Byen ligger et Vænge, som fordm skal have været en Kloster Have, det er omgivet med en ældgammel Muur af store og brændte Steen.

De vigtigste Sædearter her ere Hvede, Rug, Byg, Ærter, Havre og lidet Bønner. Kleveren trives i alle 3 Marker, men det er et Vovespil at saa Klever, saalænge det er tilladt at sætte Sviin, endog uringede, i Avret, thi hvor de falde paa, oprodes Græsroden, og Sædemanden seer sit Haab skuffet. Ingen af Markerne hviler, men besaaes uophørlig fra et Aar til et andet saaledes: Hvede, eller Rug, saa Byg eller Havre, dog mest Byg, og endelig Ærter, og i samme Mark noget Byg og Havre. Hvo som drifter sig til at faae Klever, saaer den almindelig i Havre. Efter Rygtet skal i bemeldte 3 Marker udskiftes saaledes, at alle Beneficiarii skulle have deres Andeel paa eet Sted, savelsom Vognmændene, der skulle være 8te i Tallet, hver have 8te Tdr. Land, resten skal fordeles paa 8te Marker. Ved Røsmark ligger en liden smuk Bøgeskov, hvori er nogle faa Ege. I Marken ere adskillige smaae Lunde med ung Egeskov og Hegning, som er i den bedste Vext. Der findes en Mængde Mosejord, som flyder med Vand den halve Tid om aaret. Af Hegning gives der til Fornødenhed, men slet Vand til Creaturene, som gaae der i Græsningen om Sommeren.

Tørveskjær er her ikke, men kan med Tiden blive lidet i Øster Mark. Saltvands Fisk faaes her undertiden, nemlig Torsk, Aal og Flynder fra Tiirsted og Brandstolpe, men maa temmelig dyrt betales formedelst den lange Transport, og Fiskernes lidet Antal. Hornfisk og Vaar Sild faaes her og undertiden fra Krageved, en Miil fra Byen, Rejer kan og undertiden faaes derfra, men de ere kuns smaae og meget dyre. I de tvende her ved Byen liggende Indsøer ere Gjedder, Brasen af Middel Sorten, Aborre, Aal, Skaller røde og graae.

Fiskerier omkring Mariboe tilhører **Grevskabet Knuthenborg**. For nærværende Tid er det bortforpagtet til Folk, der ere ganske ukyndige i Fiskeriet, og drives derfor meget slet, da det, naar det blev taget paa den rette Fod, kunde være en stor Herlighed for Mariboe. Siden Grev Knuth lod Vandmøllen ved Mariboe nedlægge, er Aalefiskeriet ganske ophørt, som er meget at beklage, da Mariboe Søe Aal i Godhed kan lignes

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

med Friderichsdahls i Sælland, fordum bleve der solgte nogle for 2½ Pz. Pundet. Prisen paa Gjedder, Brasen og Aborre er nogenlunde taalelig, fornemmelig om Foraaret, naar Søen gaar op, paa hvilken Tid en stor Deel af Haandværksfolkene forlade med Glæde deres Arbejde og Værksteder for i hele og halve Dage at flaae Gjedder, som kan godt betale sig, dog er bemeldte Fisk til alle Tider at bekomme.

Af Steengjerder findes her slet ingen, men nogle Udgrøvter om Mark og Haver. Her og der findes og ved nogle Gjerder Spor til Levende Hegn, men af en Hændelse opvoxen, uden at Menneske Hænder have havt den mindste Deel deri, men i det Sted ved utidig Hugst forarsaget det megen Skade.

En Brændeviins Karl hos Kjøbmændene faaer 60 Rd. i Løn, en Gaardskarl fra 24 til 30 Rd. og dersom han er skikkelig, tro og paapassende, saa giver Hosbonden ham et Par Støvler og en Kittel om Aaret, en Gaardsdreng 11 a 16 Rdlr., en Stuepige 8 a 10 Rdlr., en Malkepige 6 a 8 Rdlr, en Daglejer 1 Mk. paa egen kost og med kost 8 pz, men Daglejeren ere just ikke de flittigste.

Maribo Søe

Mariboes Beliggenhed er den yndigste som tænkes kan. Paa den søndre Side er den omringet af en Søe, en Miil lang og 3/8 Miil bred, og paa den Nordre af en mindre. Lige overfor den første Søe knejser den liden Bøgeskov, og lige overfor den anden hæver sig i majestætisk Pragt en Skov, Lyse Mose kaldet, som tilhører Grevskabet Knuthenborg, og hist og her ved Søebredten paa den anden Side enkelte landlige Vaaninger, som kunde give Landskabs Maleren Stof til det yndigste Natur Malerie. Om Søn og Helligdagene forlyste Indvaanerne sig i bemeldte Have, mellem bølgende Korn Agre, under Skyggefulde Træer og ved den pladskende Søe sidder Haandværkskarlen ved Siden af sin elskte Donna, de drømmer om lutter Fremtids

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

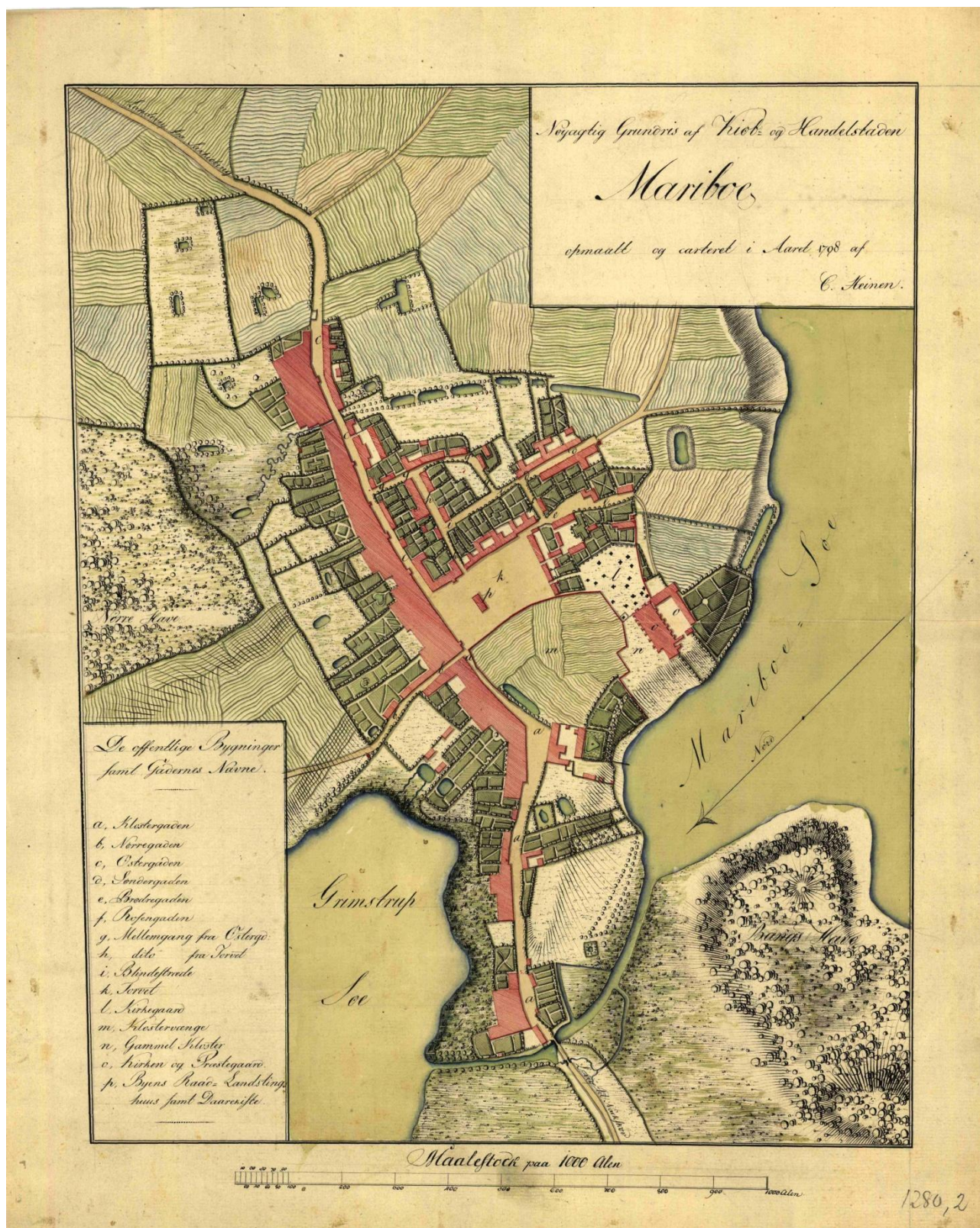
Lyksaligheder, hisset vandre den virksomme og utrættelige Haandværksmand omringet af en munter Børneflokk, i hvis Barm han forglemmer Livets Sorger, og samler nye Kræfter til sit Arbejde og Forretning.

I denne Skov findes en Banke, Høj Slottet kaldet. I de ældste tider har det været omgivet med store dybe Graver, og ovenfor dem kjendes hist og her tydelige Spor til Mure og Bygninger, et Beviis paa, at det har været et befæstet Sted. I samme Skov, ikke langt fra Landevejen og Indgangen, findes og Spor til et gammel befæstet Slot, men mindre end Høj Slottet. Alt der omkring er bevoxet med Skov og Krat, og omgivet med en stor Mose, som synes fordom at have gjort Tilgangen højst vanskelig. Efter gammel Sagn har Nisse Kongen Grim, efter hvilken Landsbyen **Grimstoppe (Grimstrup)**? skal have sit Navn, anlagt disse Borge.

Her er en Klub, en af de ældste i Lolland, der er stiftet i Aaret 1785, der er en Kegelbane og en liden Have som vender ud til Kirkegaard, for nærværende Tid bestaaer den af 20 Medlemmer. De samles 2 Gange om Ugen, Onsdag og Fredag. De vigtigste periodiske Skrifter som udgives, læses her. Med Provindsial Bogsamlingen forholder det sig saaledes. Evig og uforglemmelig for Lolland og Falster vil Seidelius Minde blive, ved hans utrættelige Bestræbelser for oplysning og nyttig Kundskabs Udbredelse blev den til Trods for alle dem, som elske Mørket mere end Lyset, oprettet 1795, ved frivillige Boggaver, og ved strax at yde en liden Sum fra 1 til 10 Rd. fik den sin Tilværelse, og ved aarlige Penge Bidrag fra 1 til 10 Rd. vedligeholdes og udbredes den. For nærværende Tid bestaaer den omtrent af 2500 Volum, Doubletterne fraegnedes, I Indtrædelses Penge betales 2 Rd. og til hver 11te Junii det Contingent, som Enhver har forpligtet sig til, nu er 2 Rd. aarlig det ringeste Contingent. Med Ober Kirke Inspectionens Tilladelse staa Bøgerne i dertil indrettede Skabe, opstillede i den Deel af Maribo Kirke, som kaldes Jomfrue Choret.

(1795 hed biblioteket Provindsialbogsamlingen i Maribo. Senere skiftede navnet til Stiftsbiblioteket, Det blev grundlagt af Klaus Henrik Seidelin (1761-1811), som var præstesøn fra Gloslunde på Lolland. [se mere klik her](#))

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Maribo 1798

Havedyrkningen er ikke af den sletteste, men kan forbedres. Nogle Haver ere temmelig godt besatte med Frugttræer, meest unge, disse ere: Æble, Pære Valnød; Færskens, Aprikos, Kirsebær og Blommetræer af forskellige Sorter, desuden de fleste Slags Riis, og Busk Vexter, nogle Enkelte lægge Vind paa Asperges, Artiskokke ec. Hyld og Ask viser sig hist og her i Mængder, naar det maae have Fred. I haverne dyrkes hist og her Kartoffler, men ikke uden til Huusholdnings Brug, og i Marken slet ikke. Med at plante Humle gjør Ingen sig Ulejlighed, skjøndt den vilde trives godt. Humlestængerne ere desuden meget vanskelige at faae. Hør og Hamp saaes ikke her, men i Omegnen saaes adskillige af de virksomme Bønder begge Sorter, dog ikkun til eget Brug. For et par Aar siden lod Farver Teilberg sin Have anlægge i engelsk Smag, som med Tiden vil blive ret skøn. De meest velhavende Familier hjemmegjøre for det meste det Linned, som de forbruge, dog kjøbes undertiden en Mængde svensk og tysk Lærred og Drejel. Med Huus og Fabriqve, Flid udmærker sig især tvende Familier, nemlig: Dhrr. Farvere Ærreboe og Tvede, fra Aar 1775 til 1783 inclusive lod Hr. Ærreboe ved sin Kones utrættelige Flid i alt forfærdige 44985 Alen Tøj, og hvorfor han af Landhuusholdnings Selskabet bekom en Guld Medaille, og nu siden derefter aarligen indtil afvigte Aars Udgang 1802, 97687 Alen det beskaaer af Drejel, Treskost, Hvergarn, blaatærnet Hørlærred, Blaarlærred, af Lænketøj, saasom Trøjer og Ærmer, lader han forfærdige aarlige 30 Stykker Trøjer og 90 a 100 Par Ærmer. Aar 1792 begyndte ogsaa den anden Farver Hr. Tvede at forfærdige hjemmegjort Tøj, og 1796 bekom han af Landhuusholdnings Selskabet en Sølvmedaille paa 10 Rd.

Til Marieboe Sognekald hører $1\frac{1}{2}$ Tiende af Landsbyen Revsale, $\frac{1}{2}$ Fierdingvej beliggende fra Marieboe, og $\frac{2}{3}$ Tiende af Annexet, som bestaaer af 3 Byer, Hillested, Haared, Kaae, $\frac{1}{2}$ Deel af bemeldte Annexes Tiende tilhører den residerende Kapellan i Marieboe. Efter kongelig Indbydelse er Sognekaldets Tiende saaledes fastsat: i Landsbyen Revsale boe 6 Gaardmænd, hver Mand staaer for 6 Tdr. 2 Skrp. Hartkorn. For bemeldte $1\frac{1}{2}$ Tiende ydes til Sognepræsten af hver Mand 2 Tdr. 2 Skrp. Hvede og 2 Tdr. 2 Skrp. Byg, for Qvægtiende og Smaaerædsel 1 Rd. af hver Mand, og i disse Tiender har den residerende Kapellan ingen Deel. I Annexet Hillested boe 25 Gaardmænd, hver paa 6 Tdr. Hartkorn og lidet over. Af $16\frac{2}{3}$ Gaardmænd oppebærer Sognepræsten af hver $1\frac{1}{2}$ Td. Byg og 1 Td. Hvede, og for Qvægtidende og Smaaerædsel 4 Mk. af hver Mand. Af de øvrige $9\frac{1}{2}$ Mænd oppebærer den residerende Kapellan sin Tiende in natura og Qvægtiende og Smaaerædsel efter Angivelse. I Haared og Kaae ere 15 Mænd, hver paa 6 Tdr. Hartkorn. Af 10 Mænd oppebærer Sognepræsten af hver 1 Rd. for hver Td. Hartkorn og for Qvægtiende og Smaaerædsel 1 Rd. af hver Mand. Med de øvrige 5 Mænd har den nuværende residerende Kapellan selv sluttet Accord, som gjelder for Embeds Tid. I Korn oppebærer han ialt 8 Tdr. 2 Skrp. og ligesaameget Byg.

Her ere 7 Kjøbmænd, af hvilke de 3 allene handle med Korn, de andre med Isenkram og de sædvanlige Boe Vahre. Men her ere 15 som brænde Brændeviin, Marieboe Brændeviin bærer ogsaa Prisen i Lolland og Falster. Til Marieboe ere 4 Skibe. Toldstedet er **Bandholm (Bandholm)**, 1 Miil fra Marieboe, Grevskabet Knuthenborg tilhørende, hvor Vahre ud og indskibes. Om Vinteren, Efteraar og Foraar er Vejen dertil, som overalt i Lolland, noget forskrækkelig. Der have Marieboes Kjøbmænd deres Kornboder og Pakhuse, hvoraf de betale Grundskat til Knuthenborg. I øvrigt er Handelen meest indenrigs.

Af smør udføres aarlig omtrent 80 Tønder, af Ost 5 a 6 Skpd. Flæsk Udførselen er ubetydelig.

Dorskhed, Ladhed hos en stor Mængde er uden Tvivl her en stor National Fejl. En Mængde Haandværkere har langt mere Lyst til at gaae i Marken med Riven, end vedholdende at sidde paa Værkstedet. Hvad Spil og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Sviir angaaer, da kan man vel anvende her den gamle Wessels Ord: "Braadne Kar i alle Lande", men saa meget er vist, at ved den Mængde, som her sysselsætter sig med at sælge Brændeviin, vinder saare lidet. Processer have her ikke været længe i Marieboe, men her boer ikke heller nogen Prokurator. De fleste Uenigheder, som kunne opkomme, afgjøres for den saa priselige og velgjørende Forligelses Commission.

Her mangle adskillige Haandværker f. Ex. Beendrejere, Gjørtler, Guldsmed, Knapmager, Bogbinder, de 4 første Professionister kunde knap leve her, men dersom en duelig, flittig og virksom Bogbinder vilde sætte sig ned her, da kunde han sikkert fortjene sit gode Udkomme. Som Væver udmærker sig Jens Rasmussen, en gammel ærværdig Olding. Som Snedker, Jens Kalle, for en nye Bark Mølle Opfindelse, hvoraf Model blev indsendt til Landhuusholdnings Selskabet, har han faaet en Sølv Medallie paa 20 Rd. En væsentlig Mangel i Mariboe, er en Skorsteensfejer, for nuværende Tid maa Byen behjælpe sig med en blind Mand til at feje Skorstene.

Dersom Kirken blev holdt vedlige, saa kunde det være en smuk, rummelig og lys Bygning. I Catholicismens Tider var det en Klosterkirke. Byens Kirke skal have ligget der, hvor Farver Teilberg boer, men da den efter Reformationen blev nedbrudt, overlod Kongen Klosterkirken til Indvaanernes Brug i Marieboe. Fordum har det været en riig og anseelig Kirke, men nu er den yderlig fattig.

Hospitalet i Marieboe er skiftet ved Legater af private Folk der i Byen. I fast Capital ejer det 1795 Rd.

Disse Efterretninger om Marieboe har Stedet Præst, Hr. Schultz været saa venskabelig at sende mig, men da de vare saa vidtløftige efter disse Blades Hensigt, saa har jeg været nødsaget til at forkorte eller udelukke endeel, endskjønt jeg troer gjerne at endeel af det Udelukkede indeholder mange djærve og dyrebare Sandheder.

Marieboe er ellers bekjendt af Grevinde Eleonora Ulfeld som døde her, efterat hun var sluppen ud af sit Fængsel i Kjøbenhavn og levede her til 1698 i sit Alders 77 Aar. Her var fordum et af de rigeste og største Nonnekloster, hvorom haves adskillige Legender ja endog sande Historier, der vise Overtroens og Fordommes Herredømme i hine Tider.

Ruiner af Nonnekloster

Udenfor Marieboe ligge mangfoldige Jorder i en meget maadelig Forfatning ihenseende til Jorddyrkning. De mange Steen og Stubber eller Tuer kunde dog opryddes og udjævnes, vilde man indvende at det ikke lønnede Umagen eller Bekostningen? ja det vil blive vanskeligt at bevise. See til hine Egne, hvor der forhen

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

var Flyvesand, sure Moser , uhyre Steendynger, hvor der i enkelte Steen vare 30 - 40 Læs efter Krudtsprægningen - her det kunnet betale sig rundeligen at opdyrke saadanne - saa kan det og skee her, hvor mindre Møje og Omkostning udfordres, men dette og mere er maaskee forbeholdt Efterslægten, at den og kan have noget at bestille.

Birgittinerinderne

Sankt Birgitta Kloster

”Habitaculum Mariae”

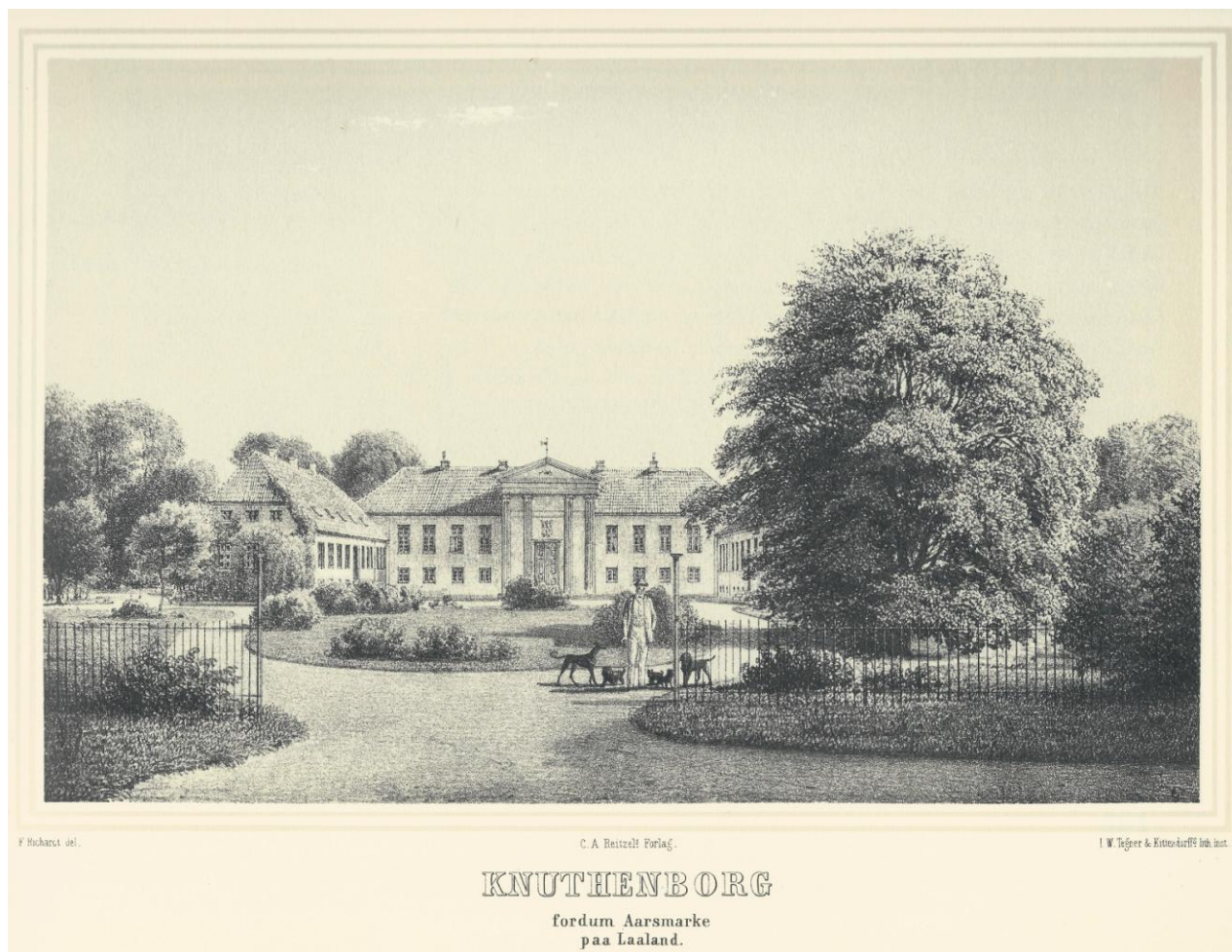
Refshalevej 81, DK-4930 Maribo

Leonora Christine i Maribo Kloster

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Holeby Præstegaard er af tarvelig Udseende, og Værelserne forsynede med Huusholdere, Kirken ej heller af de kjønne, liden og gammel. Præstegaardens Jorder har al Anlæg til at kunne blive frugtbringende, da der er Affald nok til Vandledning, som ellers ikke er Tilfældet allevegne der i Landet, og den Afgrøde, som stod paa de allerede til Forbedring optagne Jorder, var fortreffelig.

Bøndergaardene saa kun maadelig ud, men deres Kornmarker havde skøn Afgrøde. Jeg saae endeel Mennesker beskæftigede med at rense et Gadekjær paa en behændig Maade. Men en Maskine, omtrent som en Sneeplov der var bespændt med 4 Heste, opslæbede de hver Gang 6 - 8 Læs Mudder og lod det ligge ved Kanten af Vandet for at tørres og siden bortføres paa Agrene, thi paa Vogne kunde man ej opkoble denne tynde Pladder, og ej heller bortføre samme paa Agrene, men naar det først tørres, kan det siden bekvemmeligere transporteres. Ønskeligt var det om andre Landsbyer saaledes om Sommeren rensede Gadekjæret, da der ej haves Mangel o Frostvejr for Vand, og man ej heller var i Forlegenhed ved indtræffende Ildsvaade.

Højbyegaard, en herregaard med antiqve Bygning paa Borgergaarden og tildeels brøstfældig, men Ladegaarden i det Hele er god troefast Grundmuur og vel indrettet. Haven er stor og har tilforn været efter Smag, ligesom den kunde endnu blive det ved meget Arbejde. Gaardens Marker ere meget store og vidtløftige, men den har og 166 Tdr. 1 Skp., frie Hovedgaards Taxt og 3 Tdr. Skovfyld, følgerlig en af de største Avlsgaarde i Danmark. Laden er meget stor bygget i et Kors, der kan staae 400 Læs Korn paa Vogne ved alle sider, som kan rummes i paakommende hastig Regnvejr, her er et stort anseeligt Kornmagasin, og

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

ret gode Stalde - Gaarden overalt broelagt meget ordentlig, Egnen er ellers ubehagelig, fladt Land, tildeels slidt, nogle faa Steengjerder findes, som dog er en Sjeldenhed i denne Egn. Bøndergaardene ere ret gode, dog ikke sa smukke som de paa Hvidkilde og Guldborglands Godser, og hos Almuen er just ikke Fattigdom men ej heller Velstand, Her haves dog ret got Vand, en herligheds i Lolland, jeg saae Bønderne at tærsk paa Loen - men det gik rak og meget hurtigere end i Sjælland, de arbejde som flinke Folk, Plejlerne ere længere paa Skaftet (Handelen) men Slagelen kortere og flade, Kjærnerne bleve snart og reent aftorskne, men Halmen ogsaa mere brudt end hos os, som i visse Maader er ingen Skade, naar det strax kan fortæres af Qvæget.

Nebbelunde Præstegaard er kun liden og gammel, Haven er smuk, beliggende ved en flak Indbugt af Stranden, hvorover man kan kjøre og ride. Præsten der er bekjendt som en praktisk Landmand og har vundet Præmier af Landhusholdningsselskabet, ja endog som Digter er Hr. Trøjel navnkundig, Kirken er liden og uanselig, Sognet har kun 28 Gaarde og en gamle Sædegaard Donsted. Egnen er ikke kjøn, men Jorderne dog frugtbare. Her omkring i Fjorden ligger henved en Snees mindre og større Holme eller Øer, hvorpaa opholde sig mange Vildænder og andre Fugle.

Taagerup Kirke er smuk og stor imod endeel andre her i Landet, og Sognet i Forening med Annexet Thorslunde er ogsaa af de gode og store. Præsten her Hr. Randrup er bekjendt som Skribent, især for en Afhandling: Himmelen paa Jorden, tryk i Kjøbenhavn 1799.

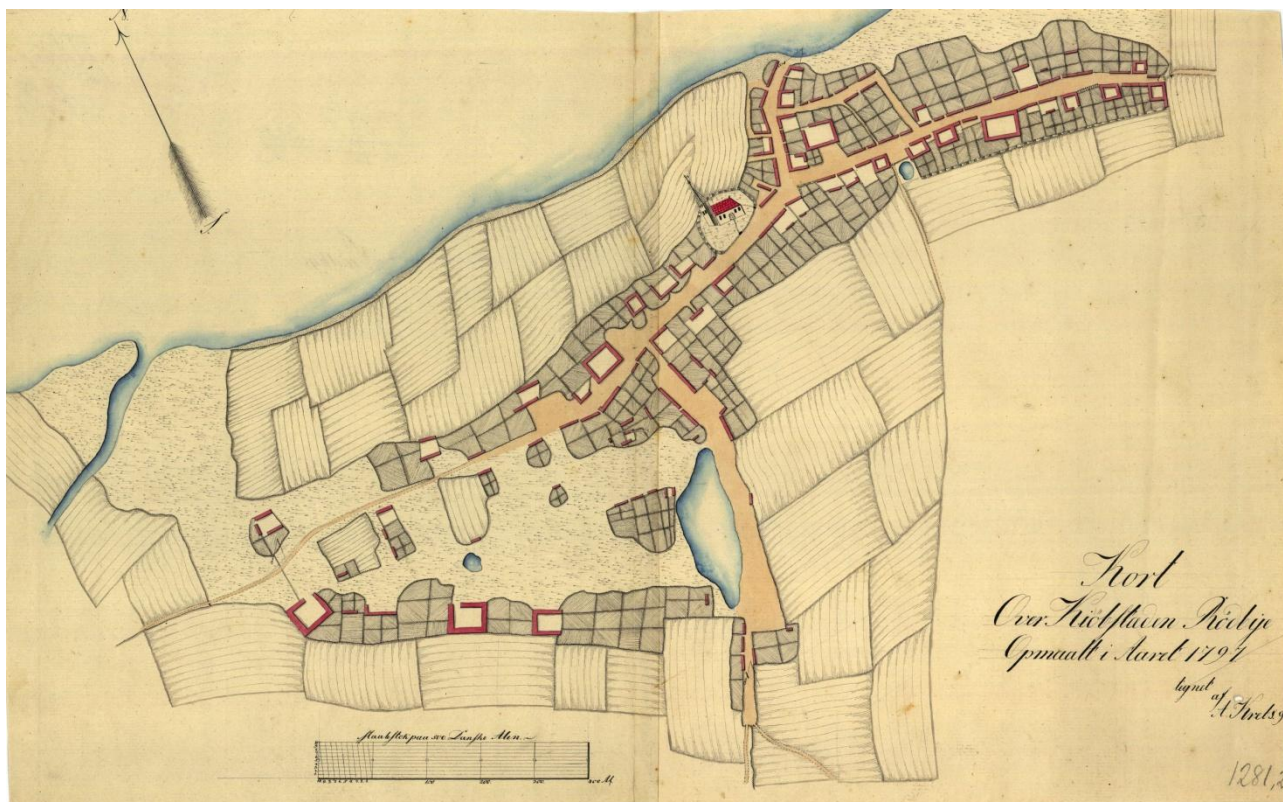
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Rødbye Kjøbstad har i forrige Tider været i Anseelse, da vore Fædre have vidst at betjene sig af Vejen gennem Lolland som den nærmeste til Holsten, thi fordum, da Borgerne der havde jus eligendi, valgte de Stedets Kapellan Hr. Jacob til deres Sognepræst, men et kongeligt Reskript af 11. November 1576 befalede at da Hr. Jacob ikke var lærd nok til at være Præst der, hvor der var et stort Færgested som besøgtes af mange fremmede Rejsende, saa skulle Hr. Rasm. Nerav være Sognepræst, og Jacob skulle blive hvad han var, hvorudover Præsten siden havde store Bryderier og megen Uvillighed af Borgerne, der hverken ville give ham Tiende eller anden Rettighed, saa han 1578 maatte indgive 22 Ankevosler imod dem, endelig døde han af Ærgrelse.

(Nu efter kongelig Foranstaltning er Færgeløbet ved Lolland kommen i ypperlig Stand, men forlagt til **Nyested**, som en bekvemmere Havn)

Rødby er meget lang med en krum Hovedgade over 1700 Skridt lang, og nogle smaae Bigader. De fleste huse er straatækkede, nogle enkelte teglhængte. Paa Gaden ligge endeel Møddinger som oprodes af store Sviin, og man træffer flere umælende Kreaturer der at drive omkring, da der boe mange Avlsbrugere og andre som leve af Jorddyrkningen og Brændeviinsbrænderiet, saa der med Kjøbmænd, Skippere, Baadmænd o. bl., ere omtrent 100 Borgere og nogle Professionister - nogle - thi mange Haandværksfolk savner der. Kirken er en anseelig stor Korskirke ned et kjønt Spiir, deromkring ere nogle velbyggede Huse, egnen er skovløs og flad, styg og taaget som oftest.

Rødby 1797

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Fra Rødbye gik jeg med en Skipper til Fehmern, men det var stille Vejr, saa Sejladsen varede paa disse 4 Miil næsten 22 Timer. Tiden blev mig lang, til Lykke havde jeg Troyels Poesier i Lommen, og udskrev deraf i min Rejsejournal følgende skønne Tanker, mine andre Bøger laa i Kufferten nede i Rummet, som jeg ej kunde komme til.

(De som ikke kan lide Poesie, behage at kaste disse Sider forbi, men nogle vil vist nok læse dem.)

Vær villig mod Enhver og døm om Andres Hjerte
Hvad Upartiskhed selv dig om dit eget lærte

Forvalter, Foged, Kok, Præst, Herredsfoged, Degn,
Kort - alle Smaafolk paa hans hele Gods Egn.
Hver Ord af Herrens Mund beundre de tilsammen,
Først Præsten - og saa fort - og Degnen siger Amen

En Smigrers største Kunst er først at udstudere
Hvad Drift vi ledes af, hvad vi har Lyst at være,
Er dette funden først - saa er det siden let
At gøre Skin af Dyd til Dyb - og kroget ret.

Roes Menneskets Fornuft og høje Egenskaber,
Men glem dog aldrig at vi er i Slægt med Aber,
At Vanes blinde Drift gjør Mængden Aber liig,
Som Abens Dannelse til vores nærmer sig.

Ydmyg dig o Fornuft - og tilstaa: Fordoms Magt,
Er ti Gang stærkere end alt hvad du har sagt.
Blir noget først til Skik - strax fra Elmens Fod
Vedbenden klynger sig - slaaer Egennyttens Rod

Straf med en Karakter, den som er syg for Ære,
Og vil en hædret Mand foruden Dyder være.
Gib ham en Titel, som betyder ingen Ting,
Hvo vil misunde ham Lakayens Lykkespring?
Giv Dukketøj til Børn, giv Tosser lange Navne,
Det skader ingen Mand - men Andre kan det gavne,
Det er at aabne ham en Aare paa hans Pung,
Og lade ham for det som gjorde ham før tung.

7. del fra Amager til Rødby

Der er dræbt flere Folk, ved Biblen at fortolke,
End alle Mordere har dræbt med Gift og Dolke.

I Øvrigt, skam dig ej ved Uvidenhed,
Og hvad du fatter ej - sæt et - non liqvæt ved.

Af Skjæbnens Vrede har jeg lært Standhaftighed
Og af Bedragere - som dig - Forsigtighed.

Ulykkelige Folk maae holdes lide tilgode,
Thi hvo kan tænke vel - naar han er slet tilmode,
Men derfor bør vi ej vor Galde gyde ud
Mod hele Verden, Troe, Land, Konge, Love, Gud.

Og naar en Skjelm, en Nar, et Fjog fortørner mig,
Saa skildrer jeg ham af - og sender ham til dig.
I Vers som disse kan jeg hvad jeg tænker, tale,
Og Narre klyngeviis i hele Grupper male,
Saa længe der er Blæk, Papir og Tosser til,
Min Muse digte - og min Ven mig høre vil.
Og vee Enhver som min Satire sig tilegner,
Saasnart jeg Tossen med et grækisk Navn betegner,
Og sætter mig ham som en Original,
Der mig Materie til Penslen give skal.

Nej lad mig hellere vedblive i min Bane,
I Venners lille Kreds mig selv en Vej bane
Til umisundet Roes, naar med Fornøjelse
Jeg seer min Muse dem at kildre til at lee.

En Skjelms Fornøjelse er ikke skabt for mig.

Men frygt for ham, som veed hvad du har gjort, og skjælv
Thi undflye kan du ej - ej flye dit eget Selv -
Du Tankens Dommere - du Gud udi vort Hjerter,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

7. del fra Amager til Rødby

Samvittighed - du mig hvad jeg bør lade - lærte.

Tag Lykke hvad du kan, lad Falskhed mig bedrage
Eet har jeg som er mit, og ingen kan borttage.
Som altid lønnede Uskyldighed og Troe,
Som Skjelmer aldrig nød - og det er Sindets Roe.

Goddædige Dumhed! o stolte Gudinde
Som gavmil uddeler til Tosser i Blinde
Guld, Titler, Fornemhed og Fryd,
Din Lov vil jeg synge i højeste Toner!

Min Skrædder! stor din Roes, som Guders stolt din Daad!
Du skaber Manden blot ved Moder, Sax, Naal, Traad.
Du kalder mangel en ved dem af Kaos frem.

Endnu er det uvist om Kolden mig afliver,
Men vist - at Lægen mig en Fandens Regning skriver,

Ved en anden passende Lejlighed skal jeg anmærke flere skønne Stykker af denne og andre Digtere, som just ikke ere almindelig bekjendte.